

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ

«ՄԻԷՍՄԻ»

ՍԱՀՄԱՆԱՓԱԿ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅԱՄԲ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅՈՒՆ

ՀՀ ՏԱՎՈՒՇԻ ՄԱՐԶԻ ԿՈՒՅԲԻՇԵՎԻ ԳՈՒՆԱՎՈՐ ԿՈՆԳԼՈՄԵՐԱՏՆԵՐԻ
ՀԱՆՔԱՎԱՅՐԻ (ԱԶԻ-ՅԱԼ ՏԵՂԱՄԱՍ) ՕԳՏԱԿԱՐ ՀԱՆԱԾՈՅԻ
ԱՐԴՅՈՒՆԱՀԱՆՄԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԻ ՇՐՋԱԿԱ ՄԻՋԱՎԱՅՐԻ ՎՐԱ
ԱԶԴԵՑՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱԿԱՆ ԳՆԱՀԱՏՄԱՆ ՀԱՅՏ

«ՄԻԷՍՄԻ» ՍՊԸ
տնօրեն՝

Ա. ՍՏԵՓԱՆՅԱՆ

Երևան 2019

եզրին գտնվող կենդանիների կարգավիճակի, աշխարհագրական տարածվածության, էկոլոգիական պայմանների, կենսաբանական առանձնահատկությունների ներկա վիճակի և պահպանման միջոցառումների մասին

Հող՝ երկրի մակերևութում բիոտիկ, աբիոտիկ և մարդածին գործոնների երկարատև ազդեցության արդյունքում առաջացած ինքնուրույն բնագիտապատմական հանքաօրգանական բնական մարմին՝ կազմված կոշտ հանքային և օրգանական մասնիկներից, ջրից ու օդից և ունի բույսերի աճի ու զարգացման համար համապատասխան պայմաններ ստեղծող յուրահատուկ գենետիկամորֆոլոգիական հատկանիշներ ու հատկություններ

Հողի բերրի շերտ՝ հողային ծածկույթի վերին շերտի բուսահող, որն օգտագործվում է հողերի բարելավման, կանաչապատման, ռեկուլտիվացման նպատակներով Խախտված հողեր՝ առաջնային տնտեսական արժեքը կորցրած և շրջակա միջավայրի վրա բացասական ներգործության աղբյուր հանդիսացող հողեր

Ռեկուլտիվացում՝ խախտված հողերի վերականգնմանն ուղղված (օգտագործման համար պիտանի վիճակի բերելու) միջոցառումների համալիր, որը կատարվում է 2 փուլով՝ տեխնիկական և կենսաբանական

Ազդակիր համայնք՝ շրջակա միջավայրի վրա հիմնադրությային փաստաթղթի կամ նախատեսվող գործունեության հնարավոր ազդեցության ենթակա համայնքի (համայնքների) բնակչություն՝ ֆիզիկական և (կամ) իրավաբանական անձինք

Ընդերքօգտագործման հետևանքով բնապահպանական կորուստների նվազեցման, անվերադարձ ազդեցության կանխարգելման նպատակով մշտադիտարկումներ՝ ընդերքի երկրաբանական ուսումնասիրության և օգտակար հանածոների արդյունահանման աշխատանքային ծրագրերին զուգընթաց՝ երկրաբանական ուսումնասիրության աշխատանքների ծրագրով, օգտակար հանածոների արդյունահանման աշխատանքային նախագծով, շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության նախնական գնահատման հայտով և ազդեցության գնահատման հաշվետվությամբ ամրագրված ցուցանիշների հիման վրա իրականացվող մշտադիտարկումներ

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎՈՂ ՍԱՀՄԱՆՈՒՄՆԵՐ ԵՎ ՏԵՐՄԻՆՆԵՐ

Օգտակար հանածոյի պաշարներ՝ օգտակար հանածոյի կուտակումներ, որոնց ծավալը, քանակը, որակը և տարածքային դիրքն ու ձևը որոշված են

Հանքավայր՝ ընդերքի մաս, որը պարունակում է օգտակար հանածոյի պաշարներ (այդ թվում՝ կանխատեսումային), որոնք ստացել են երկրաբանատնտեսագիտական գնահատական.

Ընդերքօգտագործման իրավունք՝ համապատասխան ընդերքօգտագործման համաձայնությունով կամ թույլտվությունով, ծրագրով կամ նախագծով, ընդերքօգտագործման պայմանագրով, լեռնահատկացման ակտով հավաստվող՝ ընդերքի որոշակի տեղամասի երկրաբանական ուսումնասիրության կամ օգտակար հանածոների արդյունահանման բացառիկ իրավունքներ.

Օգտակար հանածոյի արդյունահանում՝ օգտակար հանածոյի դուրսբերումը հանքավայրերից և դրանց մեջ պարփակված օգտակար բաղադրիչների կորզմանն ուղղված աշխատանքների համալիր

Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության նախնական գնահատական՝ երկրաբանական ուսումնասիրությունների և օգտակար հանածոների արդյունահանման ընթացքում շրջակա միջավայրի վրա հնարավոր բացասական ազդեցությունների բացահայտում և գնահատում

Բնապահպանական կառավարման պլան՝ ընդերքօգտագործման հետևանքով բնապահպանական կորուստների նվազեցման, անվերադարձ ազդեցության կանխարգելման նպատակով պլանավորվող միջոցառումներ և դրանց իրականացման մշտադիտարկման ցուցիչներ, որոնք հստակ են և չափելի՝ որոշակի ժամանակի ընթացքում

Բույսերի Կարմիր գիրք՝ միջազգային պահանջները բավարարող համահավաք փաստաթուղթ, որում գրանցվում են տեղեկություններ հազվագյուտ, անհետացման եզրին գտնվող բույսերի և համակեցությունների կարգավիճակի, աշխարհագրական տարածվածության, էկոլոգիական պայմանների, կենսաբանական առանձնահատկությունների, ներկա վիճակի և պահպանման միջոցառումների մասին

Կենդանիների Կարմիր գիրք՝ միջազգային պահանջները բավարարող համահավաք փաստաթուղթ է, որում գրանցվում են տեղեկություններ հազվագյուտ, անհետացման

Արտադրական լցակույտեր՝ օգտակար հանածոների ուսումնասիրության, արդյունահանման կամ վերամշակման արդյունքում առաջացած ընդերքօգտագործման թափոններ (այդ թվում՝ պոչանքներ)՝ տեղադրված երկրի մակերևույթի վրա կամ լեռնային փորվածքներում:

1. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՏԵՂԵԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

▪ Նախատեսվող գործունեության անվանումը և նպատակը

ՀՀ Տավուշի մարզի Կույբիշևի գունավոր կոնգլոմերատների հանքավայրի Աջի-յալ տեղամասում նախատեսվում է իրականացնել օգտակար հանածոյի արդյունահանում:

Հանքավայրի երկրաբանական կառուցվածքում մասնակցում են կամպան-մասստրիխտի հասակի կրաքարերը, կավերը և կոնգլոմերատները:

Օգտակար հանածո հանդիսացող կոնգլոմերատները ներկայացված են անկանոն ձևի կուտակույվ, որն ունի փոփոխական կոնտակտներ ներփակող կրաքարերի հետ: Կուտակի մակերեսը բնական պայմաններում կազմում է մոտ 1,5հա, լայնությունը՝ 170մ, երկարությունը՝ 90մ:

Կոնգլոմերատների հզորությունը փոփոխական է, ուղղաձիգ առավելագույն հզորությունը 51մ, նվազագույնը՝ 9մ, միջինը՝ 31,7մ: Մերձմակերևութային հատվածում (մինչև 0.8-2.5մ) գունավոր կոնգլոմերատները հորմահարված են ճեղքավորված: Դիտվում են մակերևութային ճեղքերի երեք համակարգեր՝ միջօրեական և լայնակի ուղղության ճեղքերի 60-80° անկման անկյուններով և հորիզոնական ճեղքեր: Կոնգլոմերատները կազմված են կրաքարերի զլաքարերով, գունավորումը՝ բաց-վարդագույնից մինչև մուգ-կարմիր, շագանակագույն: Գլաքարերի չափերը տատանվում են մի քանի մմ-ից մինչև 20սմ, հիմնականում՝ 2-10սմ: Գլաքարերը ձվաձև են կամ կլոր, լավ հղկված: Ապարի ֆիզիկամեխանիկական հատկությունները ներկայացված են աղյուսակ 1-ում:

Հ/	Ցուցանիշը	Աղյուսակ 1.	
		Չափման	Միջին

Հ		միավորը	մեծությունը
1.	Իրական խտությունը	գ/սմ ³	2,71
2.	Ծավալային զանգվածը	կգ/մ ³	2640
3.	Ծակոտկենությունը	%	2,62
4.	Ջրակլանումը	%	0,45
5.	Ամրության սահմանը սեղման ժամանակ	կգ/սմ ²	
	- չոր վիճակում		
	- ջրահագեցած վիճակում		905
	- 50 փուլ սառեցումից-փափկեցումից հետո		776
6.	Փափկեցման գործակիցը		674
7.	Սառնակայունության գործակից		0,84
			0,86

Հանքավայրի պաշարները հաստատվել են ԽՍՀՄ ՊՊՀ 19.08.1970թ.-ի N 6028 արձանագրությամբ ըստ B կարգի 218,0հազ.մ³ քանակությամբ:

Բլոկների ելքը լեռնային զանգվածից կազմել է18%, սալիկների ելքը Բլոկից՝ 14,9մ²/մ³:

Հանքավայրի օգտակար հանածոն համապատասխանում է ԳՈՍՏ 9480-89 պահանջներին:

Հանքավայրը նախկինում շահագործվել է, առկա են բոլոր անհրաժեշտ ենթակառուցվածքները:

▪ *Նախատեսվող գործունեության բնութագիրը*

«ՄԻԷՍՄԻ» ՍՊ ընկերությունը Կույբիշևի գունավոր կոնգլոմերատների հանքավայրի Աջի-յալ տեղամասում օգտագլար հանածոյի արդյունահանման աշխատանքները նախատեսում է իրականացնել միակողմանի երկայնակի համակարգով, արտաքին լցակայանառաջացմամբ:

Արդյունահանումը կատարվելու է վերնից ներքև 2,5մ բարձրության աստիճաններով: Անվտանգության բերմաների նվազագույն լայնությունն ընդունվում է 2մ: Նախագծային բացահանքը վերջնական դիրքում կունենա հետևյալ ցուցանիշները.

- երկարությունը մակերևույթին – մոտ 222մ,
- երկարությունը հատակում – 96մ,
- լայնությունը մակերևույթին – մոտ 104մ,
- լայնությունը հատակում – մոտ 14մ,
- մշակման խորությունը – 57,5մ,

- օտարման մակերեսը – մոտ 2,35հա:

Բացահանքի վերջնական եզրագծում ներառված են մոտ 203650մ³ գունավոր կոնգլոմերատներ, 15900մ³ մակաբացման ապարներ և 1650մ³ հողաբուսական շերտ: Մակաբացման միջին գործակիցը կկազմի մոտ 0,09մ³/մ³: Մակաբացման ապարները պիտանի են որպես լցանյութ մոզայիկ բետոնների ստացման համար:

Բացահանքի տարեկան արտադրողականությունը ընդունվում է 3000մ³: Բացահանքի ապահովվածությունը պաշարներով ընտրված արտադրողականության դեպքում՝ մոտ 68 տարի:

Մակաբացման աշխատանքների ժամանակ հողաբուսական շենտրիեռացվելու է և կուտակվի առանձին լցակույտերում՝ տարանջատված ժայռային մակաբացման ապարներից: Հողաբուսական շերտի կուտակումը նախատեսվում է իրականացնել բացահանքի հյուսիս-արևելյան եզրագծից մոտ 50-100մ հետավորության վրա, իսկ ժայռային մակաբացման ապարները բացահանքային դաշտի հարավ-արևելյան հատվածում:

Բացահանքի աշխատանքային ռեժիմը նախատեսվում է շուրջտարյա, միահերթ, 8 ժամ տևողությամբ հերթափոխով և տարվա 260 աշխատանքային օրով:

Արդյունահանման աշխատանքներն իրականացվելու են հետևյալ հաջորդականությամբ՝ մենաքարերի անջատում լեռնգային զանգվածից - մենաքարերի դուրս բերում հանքախորշից - մենաքարերի բաժանում բլոկների-բլոկների կոպտամշակում - բլոկների բարձում և տեղափոխում:

Արդյունահանման աշխատանքների ավարտից հետո կկատարվեն 1630, 1640, 1650, 1655, 1660 և 1670մ հանքաստիճանների մակերևույթների (մոտ 6600մ² ընդհանուր մակերես) ռեկուլտիվացիա: Այդ նպատակով մակաբացման աշխատանքների ընթացքում հեռացված և կուտակված հողաբուսական շերտը կվերադարձվի բացահանքի տարածք և կփոփ 25-30սմ բարձրությամբ:

▪ *Նախագծման նորմատիվ-իրավական հենքը*

Օգտակար հանածոյի արդյունահանման աշխատանքների շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության նախնական գնահատման հայտը կազմելիս ընկերությունն առաջնորդվել է բնապահպանական օրենսդրության պահանջներով, որոնք ամրագրված են հետևյալ իրավական ակտերում.

- ՀՀ Ընդերքի մասին օրենսգիրք (ՀՕ-280, 28.11.2011թ.), որով սահմանվում են ՀՀ տարածքում ընդերքօգտագործման սկզբունքներն ու կարգը, կարգավորվում են ընդերքն օգտագործելիս բնությունը և շրջակա միջավայրը վնասակար ազդեցություններից պաշտպանության, աշխատանքների կատարման անվտանգության ապահովման, ինչպես նաև ընդերքօգտագործման ընթացքում պետության և անձանց իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության հետ կապված հարաբերությունները:

- ՀՀ Հողային օրենսգիրք (ՀՕ-185, 02.05.2001թ.), որը սահմանում է հողային հարաբերությունների պետական կարգավորման կատարելագործման, հողի տնտեսավարման տարբեր կազմակերպական-իրավական ձևերի զարգացման, հողերի բերրիության, հողօգտագործման արդյունավետության բարձրացման, մարդկանց կյանքի ու առողջության համար բարենպաստ շրջակա միջավայրի պահպանման և բարելավման, հողի նկատմամբ իրավունքների պաշտպանության իրավական հիմքերը:

- ՀՀ Ջրային օրենսգիրք (ՀՕ-373, 04.06.2002թ.), որով կարգավորվում են ջրային ռեսուրսների և ջրային համակարգերի, այդ թվում՝ ջրամատակարարման, ջրահեռացման համակարգերի տնօրինման, տիրապետման, օգտագործման և պահպանման ոլորտում ծագող հարաբերությունները:

- ՀՀ Անտառային օրենսգիրք (ՀՕ-211, 24.10.2005թ.), որը կարգավորում է ՀՀ անտառների և անտառային հողերի կայուն կառավարման՝ պահպանության, պաշտպանության, վերականգնման, անտառապատման և արդյունավետ օգտագործման, ինչպես նաև անտառների հաշվառման, մոնիթորինգի, վերահսկողության և անտառային հողերի հետ կապված հարաբերությունները:

- «Բուսական աշխարհի մասին» ՀՀ օրենք (ՀՕ-22, 23.11.1999թ.), որը սահմանում է պետական քաղաքականությունը բնական բուսական աշխարհի գիտականորեն հիմնավորված պահպանության, պաշտպանության, օգտագործման և վերարտադրության բնագավառում:

- «Կենդանական աշխարհի մասին» ՀՀ օրենք (ՀՕ-52, 03.04.2000թ.), որը սահմանում է Հայաստանի Հանրապետության տարածքում կենդանական աշխարհի վայրի տեսակների պահպանության, պաշտպանության, վերարտադրության և օգտագործման պետական քաղաքականությունը:

- «Մթնոլորտային օդի պահպանության մասին» ՀՀ օրենք (ՀՕ-121, 11.10.1994թ.), որի առարկան մթնոլորտային օդի մաքրության ապահովման, մթնոլորտային օդի վրա վնասակար ներգործությունների նվազեցման ու կանխման բնագավառում հասարակական հարաբերությունների կարգավորումն է:

- «Բնության հատուկ պահպանվող տարածքների մասին» ՀՀ օրենք (ՀՕ-211, 27.11.2006թ.), որը կարգավորում է Հայաստանի Հանրապետության բնության հատուկ պահպանվող տարածքների՝ որպես բնապահպանական, տնտեսական, սոցիալական, գիտական, կրթական, պատմամշակութային, գեղագիտական, առողջապահական, ռեկրեացիոն արժեք ներկայացնող էկոհամակարգերի, բնության համալիրների ու առանձին օբյեկտների բնականոն զարգացման, վերականգնման, պահպանության, վերարտադրության և օգտագործման պետական քաղաքականության իրավական հիմունքները:

- «Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման և փորձաքննության մասին» ՀՀ օրենք (ՀՕ-110, 21.06.2014թ.), որը կարգավորում է Հայաստանի Հանրապետությունում շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատումների, շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության պետական փորձաքննության ոլորտի հասարակական հարաբերությունները:

- ՀՀ բնապահպանության նախարարի 24.12.2012թ.-ի թիվ 365-Ն հրաման, որով կարգավորվում են շրջակա միջավայրի պահպանության դրամազլխին ընդերքօգտագործողների կողմից նախատեսված ռեկուլտիվացիոն աշխատանքների նախահաշվային արժեքների հաշվարկման և ինդեքսավորման կարգի հետ կապված իրավահարաբերությունները:

- ՀՀ կառավարության 10.01.2013թ.-ի թիվ 22-Ն որոշում, որով սահմանվել են օգտակար հանածոների արդյունահանված տարածքի, արդյունահանման ընթացքում առաջացած արտադրական լցակույտերի տեղադիրքի և դրանց հարակից համայնքների բնակչության անվտանգության ու առողջության ապահովման նպատակով մշտադիտարկումների իրականացման, դրանց իրականացման վճարների չափերի հաշվարկման և վճարման կարգերը:

- ՀՀ կառավարության 14.12.2017թ.-ի թիվ 1463-Ն որոշում, որը կիրառվում է Հայաստանի Հանրապետության տարածքում խախտված հողերի հաշվառման, հողաշինարարական, քարտեզագրման, կանխատեսվող ու իրականացման ենթակա

ռեկուլտիվացման աշխատանքների նախագծման, ռեկուլտիվացման, ռեկուլտիվացված հողերի նպատակային նշանակության ուղղությունների որոշման, ինչպես նաև նպատակային ու գործառական նշանակությանը համապատասխան՝ դրանց հետագա օգտագործման ժամանակ:

- ՀՀ կառավարության 14.08.2014թ.-ի N781-Ն որոշում, որը սահմանում է սահմանում է Հայաստանի Հանրապետության բուսական աշխարհի օբյեկտների պահպանության և բնական պայմաններում վերարտադրության նպատակով դրանց օգտագործման ընթացակարգը:

- ՀՀ կառավարության 22.02.2018թ.-ի N191-Ն որոշում, որը սահմանում է ընդերքօգտագործման հետևանքով բնապահպանական կորուստների նվազեցման, անվերադարձ ազդեցության կանխարգելման նպատակով պլանավորվող մշտադիտարկումների իրականացման պահանջների, ինչպես նաև արդյունքների վերաբերյալ հաշվետվությունները ներկայացնելու կարգը:

- ՀՀ կառավարության 02.11.2017թ.-ի N1404-Ն որոշում, որով սահմանվել են հողի բերրի շերտի հանման նորմերի որոշմանը և պակաս արդյունավետ հողերի բարելավման համար հողի բերրի շերտի պահպանմանն ու օգտագործմանը ներկայացվող պահանջները:

- ՀՀ կառավարության 21.10.2021թ.-ի N1733-Ն որոշում, որով սահմանվել է շրջակա միջավայրի պահպանության դրամագլխի օգտագործման և հատկացումների չափերի հաշվարկման կարգը

- ՀՀ կառավարության 29.01.2010թ.-ի N71-Ն որոշում, որով հաստատվել է ՀՀ կենդանիների Կարմիր գիրքը,

- ՀՀ կառավարության 29.01.2010թ.-ի N72-Ն որոշում, որով հաստատվել է ՀՀ բույսերի Կարմիր գիրքը,

- ՀՀ կառավարության 2008 թվականի օգոստոսի 14-ի N 967-Ն որոշում, որով հաստատվել է ՀՀ բնության հուշարձանների ցանկը ըստ տեսակների և տեղադիրքի:

2. ՇՐՋԱԿԱ ՄԻՋԱՎԱՅՐԻ ՆԿԱՐԱԳԻՐԸ

▪ *Գտնվելու վայրը*

Կույբիշևի գունավոր կոնգլոմերատների Աջի-յալ տեղամասը գտնվում է ՀՀ Տավուշի մարզի Հաղարծին գյուղից մոտ 4,5կմ հյուսիս: Հանքավայրից մոտ 4,5կմ հեռավորության վրա անցնում է Մ4 միջպետական նշանակության ավտոճանապարհը: Մոտակա բնակավայրերից են Թեղուտ գյուղը և Դիլիջան քաղաքը (նկար 1 և 2):

Օգտակար հանածոյի արդյունահանման համար նախատեսվող տարածքը բնութագրվում է հետևյալ կոորդինատներով.

1. $X_1 = 4519078$ 8495861	$Y_1 =$	7. $X_7 = 4519232$ $Y_7 = 8495935$
2. $X_2 = 4519151$ 8495847	$Y_2 =$	8. $X_8 = 4519184$ $Y_8 = 8495941$
3. $X_3 = 4519178$ 8495865	$Y_3 =$	9. $X_9 = 4519136$ $Y_9 = 8495941$
4. $X_4 = 4519192$ 8495867	$Y_4 =$	10. $X_{10} = 4519109$ $Y_{10} = 8495909$
5. $X_5 = 4519212$ 8495862	$Y_5 =$	11. $X_{11} = 4519069$ $Y_{11} = 8495892$
6. $X_6 = 4519237$ 8495871	$Y_6 =$	

▪ *Ռելիեֆ, երկրաձևաբանություն*

Հանքավայրի տարածքը գտնվում է Կայենի լեռնաշղթայի (կամ Իջևանի լեռնաշղթա) տարածքում, որը Գուգարաց լեռների հարավ-արևելյան լեռնաբազուկն է: Երկարությունը 26 կմ է, առավելագույն բարձրությունը՝ 2507 մ (Հովք լեռ):

Տեկտոնական խախտումներով բարդացած հորստաձև բարձրացում է՝ կազմված եղցենի, կավճի և յուրայի ապարներից: Կատարային մասը հարթ է, լեռնագագաթները սեղանաձև են, լանջերը՝ զառիթափ ու մասնատված:

Շրջանի լեռների երկրաձևաբանական և մակերևույթի թեքության անկյունների սխեմատիկ քարտեզները բերվում են ստորև նկար 3-4-ում:

Շրջանի ռելիեֆի հորիզոնական մասնատվածության խտությունը կազմում է 0,4-1,0 կմ/կմ²: Հովտա-ձորակային ցանցի խտությունը՝ 20,0-30,0 հատ/կմ²:

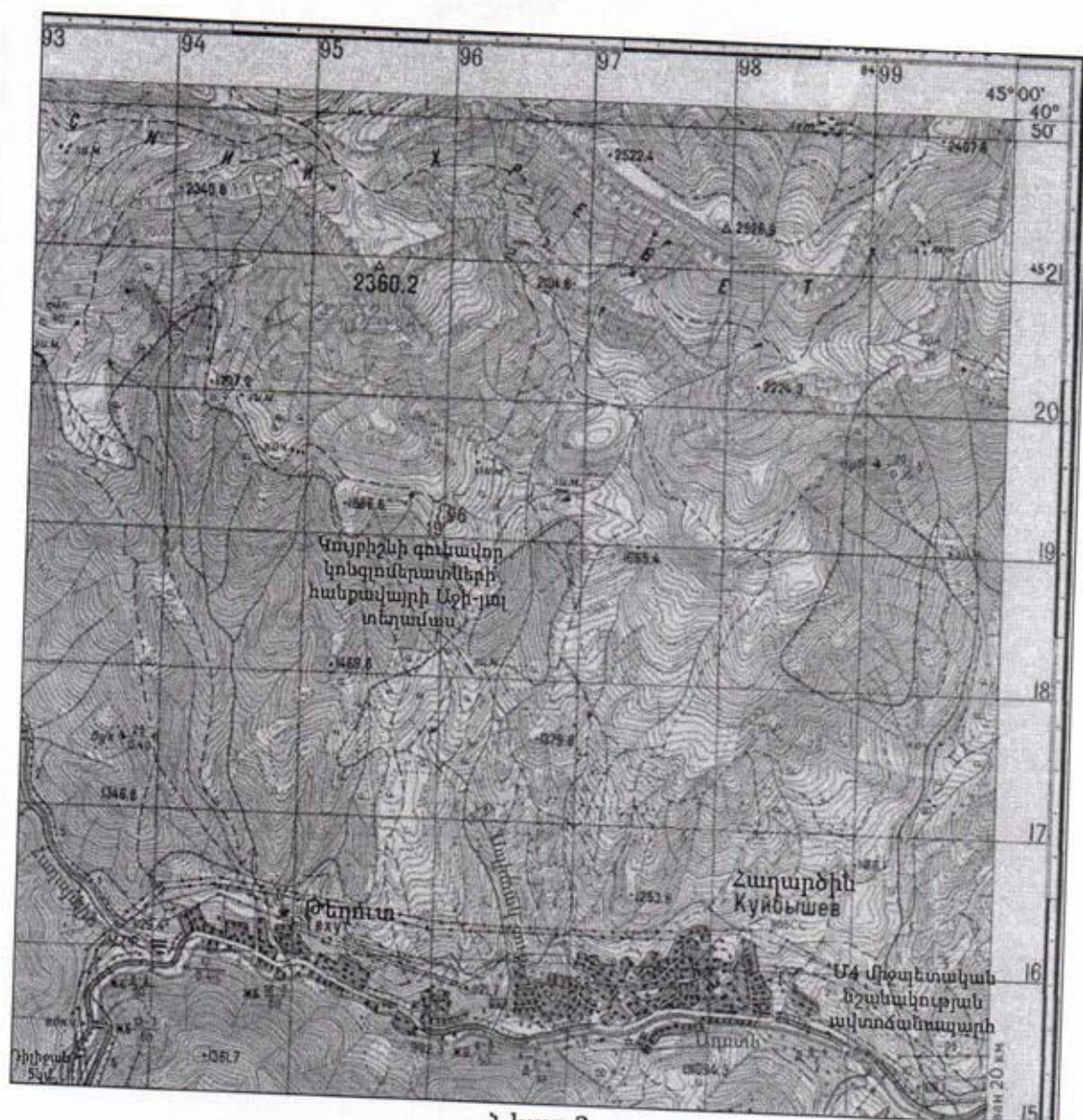
Բուն հանքավայրի տարածքում սողանքային երևույթներ չեն արձանագրվել: Հեռավորությունը մինչև մոտակա հայտնի սողանքային մարմինը կազմում է մոտ 60մ (նկար 5): Սողանքը կայուն է, մակերևույթին չկան արտահայտված ճեղքեր:

ՏԱՎՈՒՇԻ ՄԱՐԶ TAVUSH MARZ

Մարզկենտրոնը ԻՋԵՎԱՆ
4 քաղաք, 61 բնակավայր
Մարզային նշանակության
ճանապարհների
երկարությունը՝ 421կմ

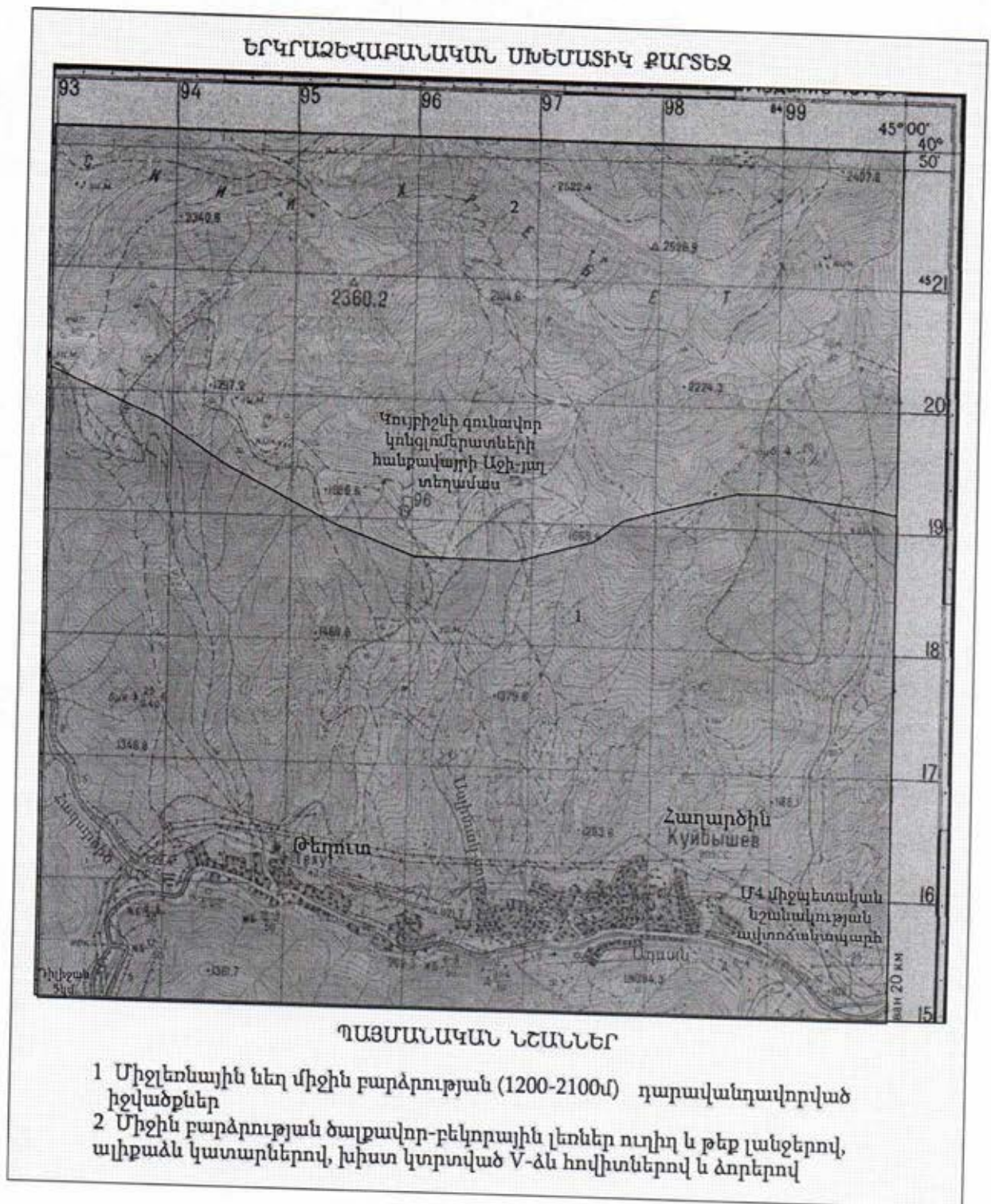

Նկար 1.

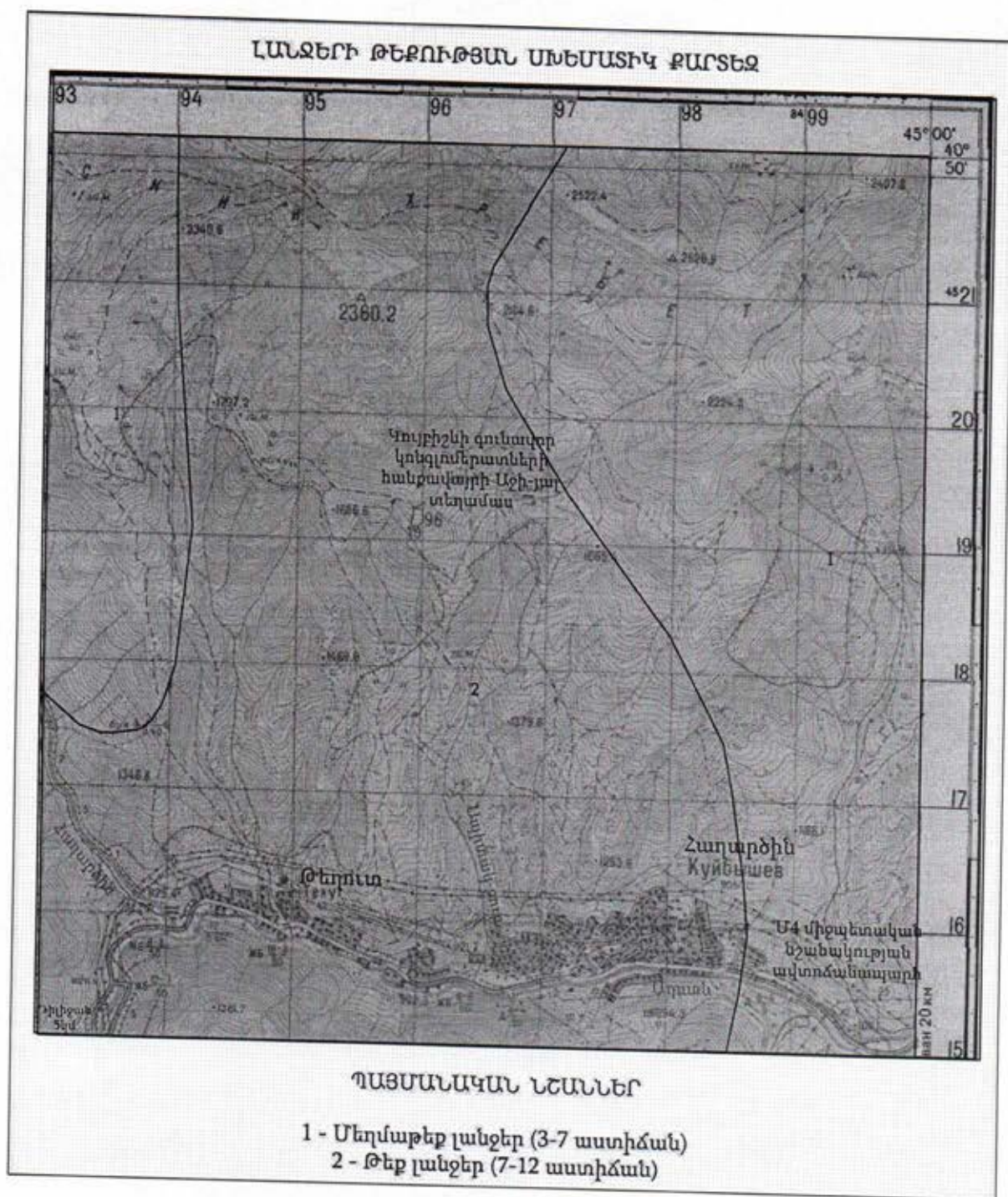

Նկար 2.

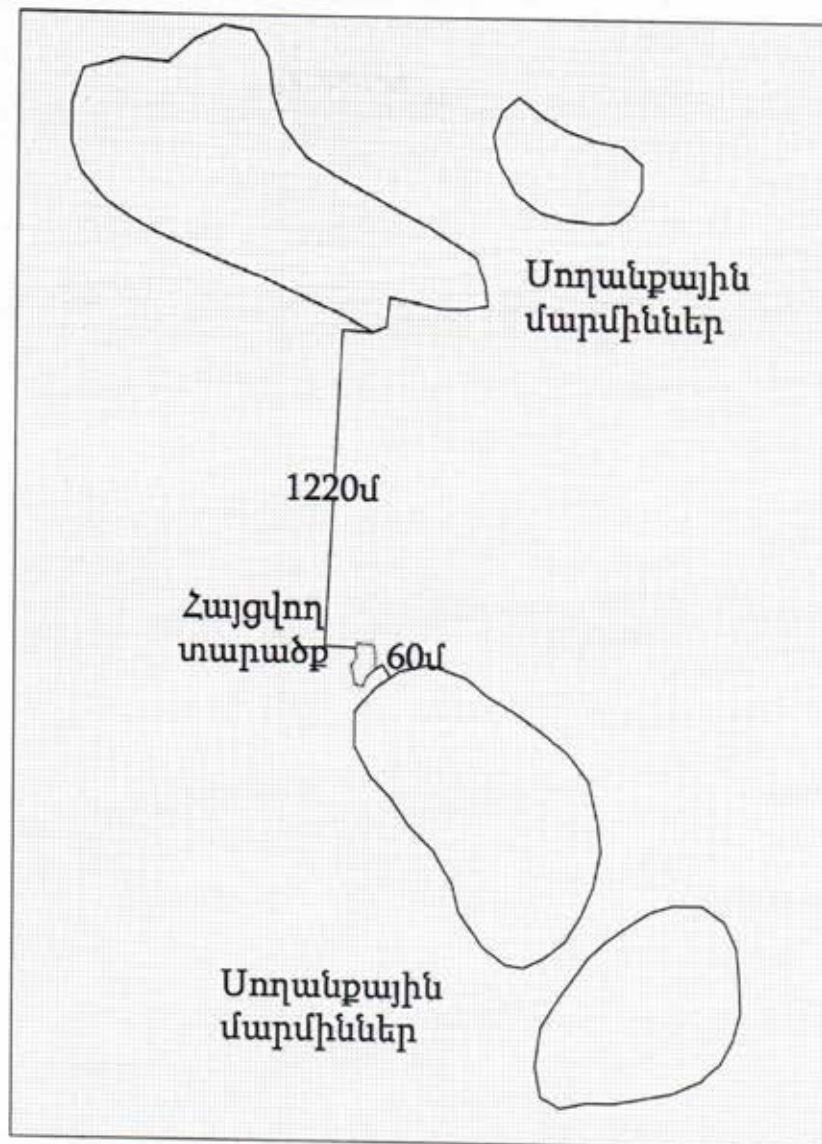
(արտագծված է 1:50000 մասշտաբի տոպոգրաֆիական քարտեզից)

Նկար 3.

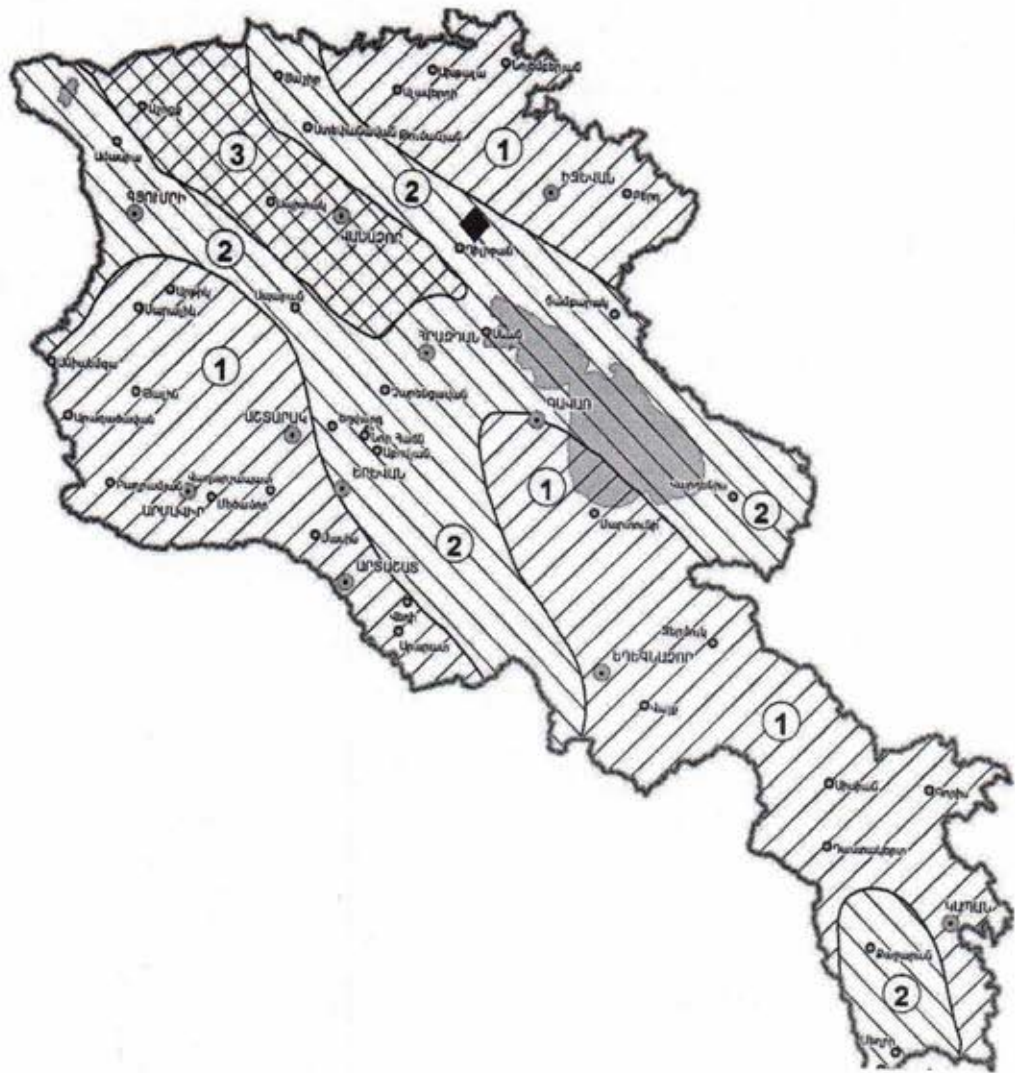

Նկար 4.

Նկար 5.

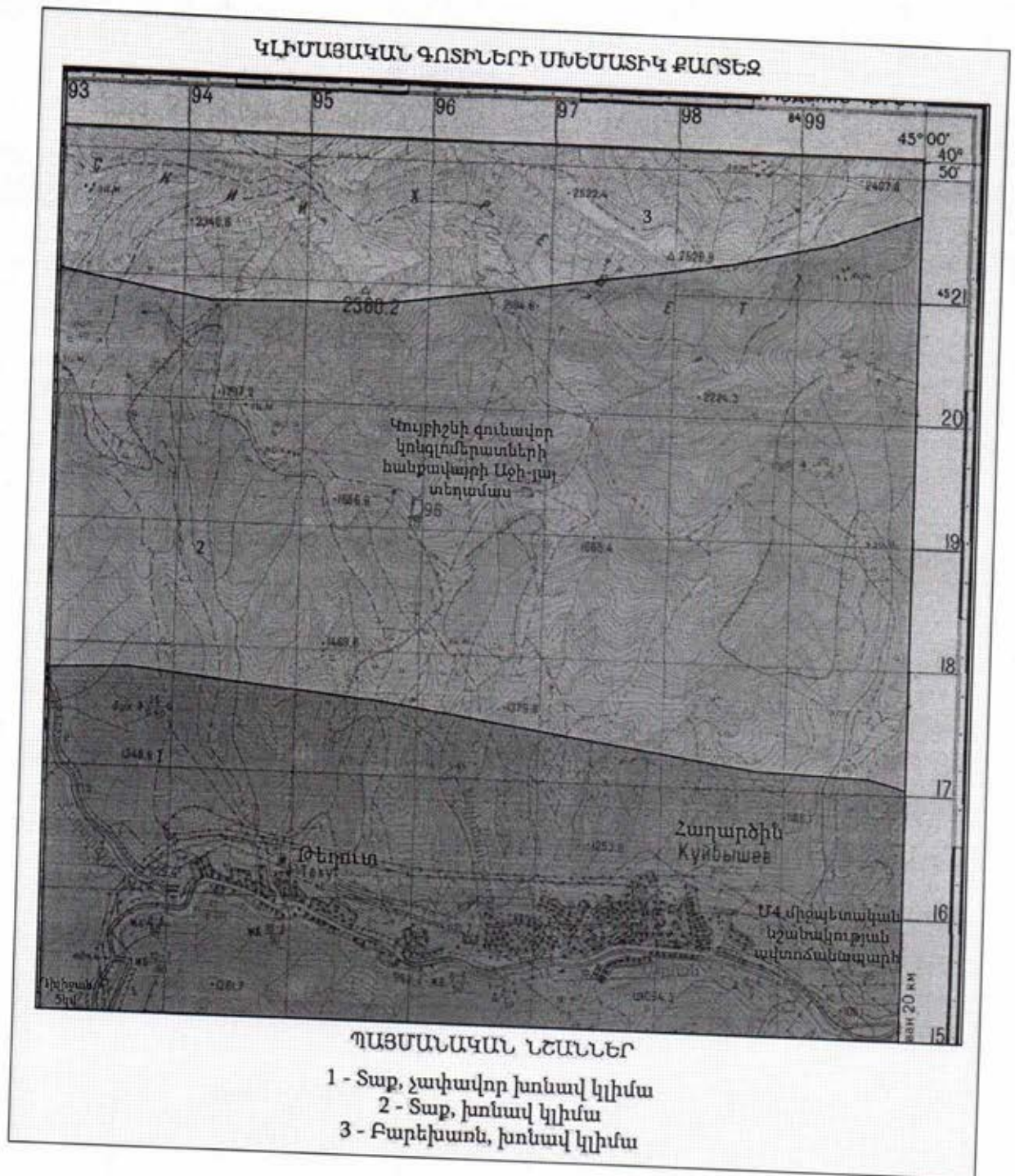
Ըստ ՀՀ քաղաքաշինության նախարարի 2006 թվականի փետրվարի 3-ի «Սեյսմակայուն շինարարություն. նախագծման նորմեր» N24-Ն հրամանի՝ հանքավայրի տարածքը գտնվում է 2-րդ սեյսմիկ գոտում, որին բնորոշ է 400սմ/վրկ² գրունտի հորիզոնական արագացման մեծություն (նկար 6):

Նկար 6.

▪ *Շրջանի կլիման*

Հանքավայրի տարածքին բնորոշ է բարեխառն տաք և խոնավ կլիման (նկար 7): Տարեկան միջին ջերմաստիճանի տատանումը չի գերազանցում 24 աստիճանը: Շրջանի ցածրալեռնային հատվածում օդի տարեկան միջին ջերմաստիճանը 9.2-10.5 աստիճան է. հունվարին՝ $-0.6-1.3$, հուլիսին՝ 19.9-21.1 աստիճան: Բացարձակ առավելագույն ջերմաստիճանը՝ 37, բացարձակ նվազագույնը՝ -26 աստիճան: Անսառնամանիք ժամանակահատվածը տատանվում է 200-ից 210 օր: Ձնածածկույթն առաջանում է գրեթե ամեն տարի: Ձնաշերտի հաստությունը տատանվում է 5-ից 50 սմ, իսկ Իջևանի լեռնաշղթայի հյուսիսային լանջերին այն հաճախ գերազանցում է 70 սմ-ը: Տեղումների տարեկան միջին քանակությունը տատանվում է՝ ստորին լեռնային

Նկար 7.

գոտում 537 մմ-ից մինչև 850-860 մմ բարձրալեռնային գոտում: Տեղումների առավել քանակությունը նկատվում է գարնանը (տարեկան նորմայի մոտ 35 տոկոսը), իսկ նվազագույն քանակությունը՝ ձմռանը (մոտ 12 տոկոսը):

Հանքավայրի շրջակայքում կլիմայական բնութագրերը բերված են 2-13 աղյուսակներում:

ՀԱՌԱԳԱՅԹԱՅԻՆ ԵՎ ԼՈՒՍԱՅԻՆ ՌԵԺԻՍ

Արևափայլ

Աղյուսակ 2.

Բնութագիր	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Տարի
Տևողությունը, Ժ	156	137	161	158	191	221	197	181	201	178	137	132	2050
Առանց արևի օրերի թիվը	5	5	5	4	2	2	3	4	2	3	5	5	45

Օդի միջին օրական ջերմաստիճանի որոշակի սահմաններով
անցման ժամկետները և տևողությունը

Աղյուսակ 3.

Բնութագիր	Ցածր		Բարձր							
	-5		0		5		10		15	
Անցման ժամկետները	10 I	4 II	27 XI	22 III	16 IV	29 X	21 V	28 IX	14 VII	14 VII I
Տևողությունը (օր)	24		114		195		129		30	

Ջերմության ժամանակաշրջանի ($\leq 8^{\circ}\text{C}$) բնութագրերը

Աղյուսակ 4.

Սկիզբը	Վերջը	Տևողությունը (օր)	Ժամանակաշրջանի միջին ջերմաստիճանը ($^{\circ}\text{C}$)
11 X	4 V	206	-0,1

Հողի մակերևույթի ջերմաստիճանը ($^{\circ}\text{C}$)

Աղյուսակ 5.

Բնութագրեր	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Տարի
միջին ամսական	-7	-6	-2	7	12	16	20	19	15	8	1	-5	7
բացարձակ առավելագույն	29	26	38	50	53	59	61	63	55	46	36	24	63
բացարձակ նվազագույն	-31	-35	-31	-20	8	-5	0	0	-8	-19	-24	32	-35

ՕԴԻ ԽՈՆԱՎՈՒԹՅՈՒՆ

Աղյուսակ 6.

Բնութագրեր	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Տարի
ջրային գոլորշու առաձգականությունը (ՀՊա	2.9	3.0	4.0	6.0	8.5	10.9	13.6	13.0	10.4	7.0	5.0	3.3	7.3
հարաբերական (%)	69	70	70	68	74	77	79	79	77	72	69	69	73
պակասորդը (ՀՊա)	1.6	1.6	2.0	3.4	3.7	4.0	4.3	4.1	3.9	3.6	2.6	1.7	3.0

ՏԵՂՈՒՄՆԵՐ ԵՎ ՁՆԱԾԱԾԿՈՒՅԹ

Մթնոլորտային տեղումներ

Աղյուսակ 7.

Բնութագրեր	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Տարի
Տեղումների քանակը (մմ)													
հեղուկ	4	6	13	40	109	105	62	53	35	34	22	4	487
պինդ	14	18	14	3						2	8	8	67
խառը	9	13	13	15						10	16	7	83
ընդհանուր	27	37	40	58	109	105	62	53	35	46	46	19	637
օրական առավելագույնը	34	34	65	36	42	60	61	54	64	49	39	30	65

Տարբեր քանակի տեղումներով օրերի թիվը

Աղյուսակ 8.

տեղումների քանակը(մմ)	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Տարի
≥0,1	8.4	9.3	12.5	15	19.4	17.9	12.3	10.4	9.8	9.8	8.3	7.6	141
≥0,5	6.6	7.5	10.5	13.5	18.3	16.6	11.1	9.1	8.2	8.5	6.9	6.0	123
≥1,0	5.2	6.1	9.0	11.7	16.5	15.1	9.8	8.0	6.9	7.3	6.0	4.8	106
≥5,0	1.3	1.7	3.2	5.0	9.1	8.3	5.3	4.2	3.3	3.4	2.2	1.5	49
≥10,0	0.4	0.6	1.2	1.9	4.0	4.4	2.6	2.0	1.6	1.5	0.9	0.5	22

≥20,0	0.04	0.05	0.2	0.3	0.8	1.1	0.7	0.5	0.3	0.4	0.2	0.04	5
≥30,0	0.01	0.02	0.04	0.01	0.1	0.2	0.1	0.1	0.1	0.08	0.1	0.01	0.9

Ձևածածկույթի առաջացման և վերացման ժամկետները

Աղյուսակ 9.

Ձևածածկույթով օրերի թիվը	Ձևածածկույթի առաջացման ժամկետները			Ձևածածկույթի վերացման ժամկետները		
միջին	միջին	ամենավաղ	ամենաուշ	միջին	ամենավաղ	ամենաուշ
104	5 XI	23 IX	7 I	18 IV	12 III	21 VI

Ձևածածկույթի առավելագույն տասնօրյակային բարձրությունը (սմ) ձմռան ընթացքում

Աղյուսակ 10.

Միջին	Առավելագույն	Նվազագույն
25	74	3

Քամի

Քամու ուղղության և անդորրի կրկնելիությունը (%)

Աղյուսակ 11.

	Հս	Հս Արլ	Արլ	Հվ Արլ	Հվ	Հվ Արմ	Արմ	ՀսԱրմ	Անդորր
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
I	5	1	1	7	5	4	28	49	9
II	6	1	1	9	6	5	27	45	10
III	5	1	2	16	10	5	24	37	13
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
IV	6	1	3	21	13	6	22	28	14
V	4	1	3	26	18	5	18	25	16
VI	4	1	3	31	21	3	15	22	17
VII	2	1	3	40	25	3	11	15	21
VIII	2	1	3	40	27	3	9	15	21
IX	3	1	3	36	24	3	12	18	20
X	5	1	1	23	13	4	21	32	17
XI	5	1	1	14	7	4	25	43	13

XII	5	1	1	7	5	3	27	51	9
Տարի	4	1	2	22	15	4	20	32	15

Քանու արագությունը (մ/վ)

Աղյուսակ 12.

Բնութագրեր	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Տարի
միջին ամսական	4.2	3.9	3.3	3.5	3.1	2.6	2.6	2.3	2.5	3.0	3.3	3.9	3.1
առավելագույն	24	18	40	20	31		31	10	31		20	24	40

ԱՄՊԱՄԱՍՈՒԹՅՈՒՆ

Միջին ամսական և տարեկան ընդհանուր և ստորին ամպամածությունը (բալեր)

Աղյուսակ 13.

Ամպամածություն	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Տարի
ընդհանուր	5.2	5.7	6.3	6.8	6.7	6.0	6.1	5.8	5.6	5.3	5.5	5.3	5.9
ստորին	3.4	3.9	4.8	5.4	5.8	5.3	5.7	5.7	4.8	4.3	4.1	3.7	4.7

▪ Մթնոլորտային օդ

Մթնոլորտային օդի մոնիտորինգի դիտակայան Կույբիշևի գունավոր կոնգլոմերատների հանքավայրի տարածքում չկա: Շրջանի մթնոլորտային օդում աղտոտող նյութերի ֆոնային կոնցենտրացիաների միջինացված արժեքները ներկայացվում են ըստ Դիլիջան քաղաքում կատարված դիտարկումների:

Աղյուսակ 14.

№№	Աղտոտող նյութերի անվանումները	Ֆոնային կոնցենտրացիաների արժեքները (մգ/մ³)	ՄԹԿ մ.մ. բնակելի գոտու համարմգ/մ³
1	2	3	4
1	Փոշի	0.3	0,5
2	Ծծմբի երկօքսիդ	0.05	0,5
3	Ածխածնի օքսիդ	0.8	5,0
4	Ազոտի երկօքսիդ	0.015	0.085

Տարածքում մթնոլորտային օդի աղտոտվածության ֆոնային կոնցենտրացիաներն են. փոշի՝ 0.055 մգ/մ^3 , ծծմբի երկօքսիդինը՝ 0.012 մգ/մ^3 , ազոտի երկօքսիդինը՝ 0.009 մգ/մ^3 և ածխածնի օքսիդինը՝ 0.14 մգ/մ^3 :

Արդյունահանման աշխատանքների ընթացքում և մթնոլորտային օդի պահպանության միջոցառումների նախագծման ժամանակ ընկերությունը հիմնվելու է ՀՀ կառավարության 2020 թվականի հունվարի 23-ի թիվ 62-Ն որոշման և շրջակա միջավայրի նախարարի 2020 թվականի փետրվարի 18-ի թիվ 64-Լ հրամանի պահանջներին:

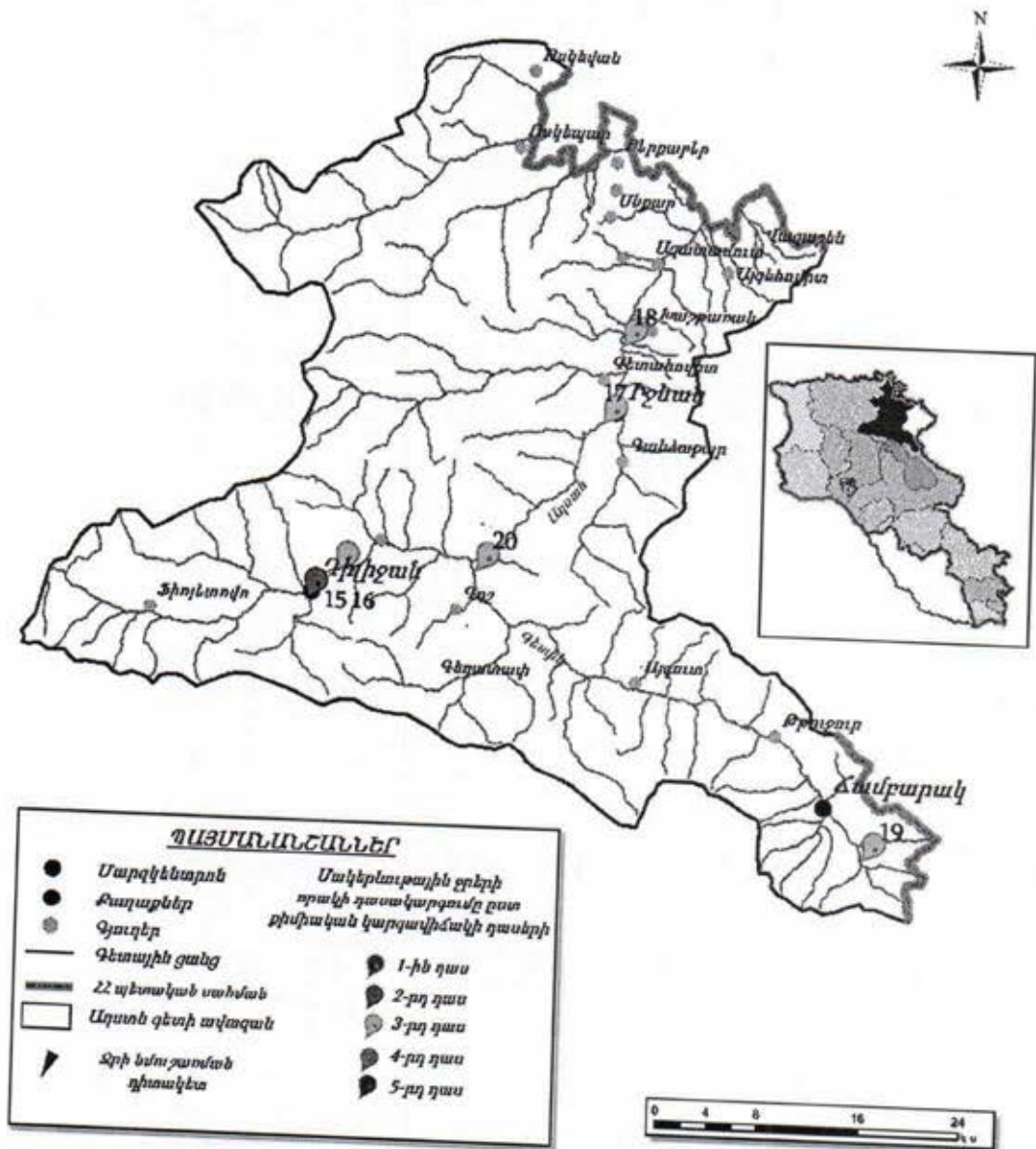
▪ *Ջրային ռեսուրսներ*

Հանքավայրի շրջանը հարուստ է մակերեսային ջրերով: Գրեթե բոլոր ձորերով հոսում են գետակներ: Բազմաթիվ աղբյուրներ սնում են այդ հոսքերին, որոնք լցվում են հիմնական ջրային արտերիան՝ Աղստև գետը: Աղստևը սկիզբ է առնում Փամբակի լեռնաշղթայի հյուսիսային լանջերից՝ 3000 մ բարձրությունից: Վերին հոսանքում հոսում է Մարգահովտի գոգավորությունով, այնուհետև նեղ կիրճով, ապա ընդարձակվում Դիլիջան և Իջևան քաղաքների մոտ: Գետի երկարությունը 121 կմ է, ջրհավաք ավազանի մակերեսը 2500 կմ² : Գետի տարեկան հոսքը կազմում է 256 մլն խոր. մ: Աղստևի հիմնական վտակներն են՝ Հովվաջուրը, Շտողանաջուրը, Հաղարծինը, Բլդանը, Սպիտակ-ջուրը և Գետիկը: Գետակները տիպիկ լեռնային են, անձրևներից և ձնհալքից վարարում են զարնան վերջին և ամռան առաջին կեսին: Վարարման ընդհանուր տևողությունը 10-15 օր է: Սպիտակ-ջուր գետակը հոսում է Կույբիշևի հանքավայրից մոտ 540մ արևելք, իսկ դրա ձախ օժանդակը՝ մոտ 250մ հեռավորության վրա:

Մակերեսային ջրերի մոնիթորինգ իրականացվում է միայն Աղստև գետում (նկար 8): Դիլիջան քաղաքից 1.2կմ վերև և 0.5կմ ներքև (դիտակետեր 15 և 16) Աղստև գետի ջրերի որակը բնութագրվում է որպես «լավ»:

Տեղամասից 250մ դեպի արևմուտք գտնվում է 7-10լ/վրկ դեբիտով խմելու ջրի աղբյուր: Եվս մեկ աղբյուր հայտնի է հանքավայրից հարավ-արևելք, մոտ 100մ հիպսոմետրիկ ավելի ցածր նիշերում:

Գրունտային ջրերը հանքավայրի տարածքում իսպառ բացակայում են, ինչը պայմանավորված է ռելիեֆի կտրտվածությամբ և լանջերի թեքությամբ:

Նկար 8.

Հողեր

Հանքավայրի տարածքում շրջանում հիմնականում տարածված են հողերի 2 հիմնական տիպեր՝ անտառային և լեռնամարգագետնային, սահմանափակ տարածում ունեն մարգագետնատափաստանային սևահողանման հողերը: Հողերի

բնական տիպերի տարածման սխեմատիկ քարտեզը ներկայացված է ստորև, նկար 8-ում:

Անտառային գոտում գերակշռում են անտառային դարչնագույն հողերը, որոնք աչքի են ընկնում հզորությամբ և հորիզոնների լավ դիֆերենցվածությամբ: Կարբոնատներով հարուստ մայր ապարների վրա զարգացած են կարբոնատա-հումուսային հողերը, որոնք տափաստանացված շագանակագույն հողերի հետ միասին մոզայիկ ձևով հանդիպում են ողջ անտառային գոտում: Ենթալայան գոտում զարգացած են լեռնա-մարգագետնային սևահողերը:

Մարգագետնատափաստանային հողերը պարունակում են մեծ քանակությամբ հումուս (9-10, մինչև 18%), ունեն լավ արտահայտված հատիկակնձկային ստրուկտուրա, կավավազային մեխանիկական կազմ, հզոր են կամ միջակ հզոր:

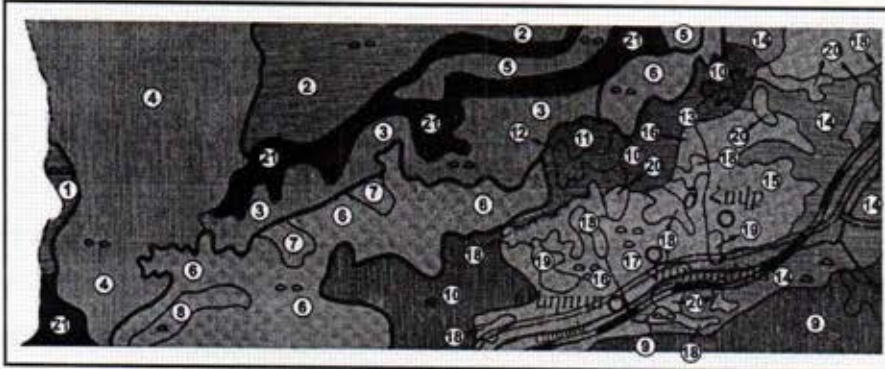
Լեռնամարգագետնային հողերը ունեն լավ արտահայտված նուրբ հատիկավոր ստրուկտուրա, աղքատ են կարբոնատներից: Պարունակում են մեծ քանակության հումուս (18-25, երբեմն 25-30%): Հողաշերտի հզորությունը փոքր է, կախված ռելիեֆի պայմաններից հզորությունը տատանվում է 15-20-ից 40-50սմ-ի սահմաններում: Մեխանիկական կազմը հիմնականում կավավազային է, հողային լուծույթի ռեակցիան թթվային է, pH տատանվում է 4.5-6.4-ի սահմաններում: Լեռնամարգագետնային հողերը բնորոշվում են մակերեսային և խորքային թաղված ուժեղ քարքարոտությամբ:

Լեռնաանտառային գոտու դարչնագույն անտառային հողերը ձևավորվել են 700-1700մ բարձրությունների սահմաններում, կիրճերով, ձորակափոսորակային ցանցով խիստ կտրտված ռելիեֆի պայմաններում: Այս հողերը նկարագրվող շրջանում հանդես են գալիս լվացված, տիպիկ և կարբոնատային ենթատիպերով: Լվացված դարչնագույն անտառային հողերը զբաղեցնում են ստվերահայց լանջերը և ձևավորվել են համեմատաբար ավելի խոնավ պայմաններում, քան տիպիկ ենթատիպը: Բուն հանքավայրի տարածքում զարգացած են անտառային դարչնագույն կարբոնատային տափաստանացված հողերը, որոնց բնորոշ է փոքր հզորություն (առավելագույնը մինչև 0.25մ):

Հումուսի պարունակությունը հողերում կազմում է 4.9%, CO_2 -ը՝ 5.2%, կատիոնների գումարը 100գ հողում՝ 15.6մ/էկվ, pH ջրային քաշվածքում՝ 7.8:

Ծանր մետաղներ և օրգանական աղտոտիչներ հանքավայրի տարածքում չեն դիտարկվել:

ՀՈՂԵՐԻ ԲՆԱԿԱՆ ՏԻՊԵՐԻ ՄԻՔԵՄԱՏԻԿ ՔԱՐՏԵԶ

- ① Լեռնամարգագետնային թույլ ճմային խորքային - չհագեցած փոքր հզորության կավավազային թույլ - միջին հողմահարված
- ② Լեռնամարգագետնային թույլ ճմային փոքր հզորության կավավազային
- ③ Մարգագետնատափաստանային սևահողանման քարքարոտ միջին հզորության կավավազային
- ④ Մարգագետնատափաստանային սևահողանման քարքարոտ փոքր հզորության կավավազային թույլ - միջին հողմահարված
- ⑤ Մարգագետնատափաստանային սևահողանման մնացորդային - կարբոնատային փոքր հզորության կավավազային թույլ հողմահարված
- ⑥ Անտառային գորշ քարքարոտ փոքր հզորության կավավազային թույլ - միջին հողմահարված
- ⑦ Անտառային գորշ մարգագետնացված միջին հզորության կավավազային
- ⑧ Անտառային գորշ տափաստանացված փոքր հզորության կավավազային
- ⑨ Անտառային դարչնագույն լվացված կավայնացված միջին հզորության և հզոր թույլ հողմահարված
- ⑩ Անտառային դարչնագույն լվացված կավայնացված փոքր հզորության և հզոր թույլ հողմահարված
- ⑪ Անտառային դարչնագույն լվացված տափաստանացված միջին հզորության կավավազային թույլ հողմահարված
- ⑫ Անտառային դարչնագույն լվացված տափաստանացված հզոր կավային մշակովի
- ⑬ Անտառային դարչնագույն լվացված տափաստանացված միջին հզորության կավային թույլ հողմահարված մշակովի
- ⑭ Անտառային դարչնագույն տիպիկ կավայնացված միջին հզորության
- ⑮ Անտառային դարչնագույն կարբոնատային փոքր հզորության կավավազային միջին - ուժեղ հողմահարված
- ⑯ Անտառային դարչնագույն կարբոնատային տափաստանացված փոքր հզորության կավավազային թույլ հողմահարված
- ⑰ Անտառային դարչնագույն կարբոնատային տափաստանացված միջին հզորության կավավազային թույլ հողմահարված
- ⑱ Անտառային դարչնագույն կարբոնատային տափաստանացված միջին հզորության կավային մշակովի
- ⑲ Անտառային դարչնագույն կարբոնատային տափաստանացված փոքր հզորության կավային մշակովի
- ⑳ Անտառային դարչնագույն կարբոնատային տափաստանացված փոքր հզորության կավավազային թույլ հողմահարված մշակովի
- ㉑ Արմատական ապարների ելքեր

Նկար 9.

▪ Բուսական և կենդանական աշխարհ

Կույբիշևի գունավոր կոնգլոմերատների հանքավայրի տարածքի բուսականությունը ներկայացված է անտառային և տափաստանային տեսակներով (նկար 10):

Անտառներում գերակշռում են սաղարթավոր տերևաթափ տեսակները՝ արևելյան հաճարենին (*Fagus orientalis*), վրացական կաղնին (*Quercus iberica*), խոշորատեղ կաղնին (*Q. macranthera*), կովկասյան բոխին (*Carpinus caucasica*), դաժին կամ արևելյան բոխին (*C. orientalis*): Մրանց ուղեկցում են դաշտային (*Acer campestre*), սրատերև (*A. platanoides*) և բարձրլեռնային (*A. trautvetteri*) թխկիները, լոբենին (*Tilia caucasica*), հացենին (*Fraxinus excelsior*), արոսենին (*Sorbus aucuparia*, *S. graeca* և այլն): Հանդիպում են նաև վայրի պտղատուներ՝ կովկասյան տանձենին (*Pyrus caucasica*), արևելյան խնձորենին (*Malus orientalis*), սալորենին (*Prunus divaricata*), մամխենին (*P. spinosa*), ընկուզենին (*Juglans regia*), սովորական տիլենին (*Corylus avellana*), հոնին (*Cornus mas*), սգնու տարբեր տեսակներ (*Crataegus*), գկեռենի (*Mespilus germanica*), թխենի (*Padus*) և այլն: Հարուստ է նաև հատապտղատուների բազմազանությունը՝ հաղարջենի (*Ribes*), մոշենի (*Rubus caesius*), մորի (*R. idaeus*), կոկոռշենի (*Grossularia*) և այլն: Անտառի վերին սահմանը եզրափակում են կեչու կորաբուն մերձալպյան նոսրանտառային մնացորդները՝ ելունդավոր և թավոտ կեչիների (*Betula pendula*, *B. pubescens*), կաղամախու (*Populus tremula*), այծուռենու (*Salix caprea*) գերակշռությամբ:

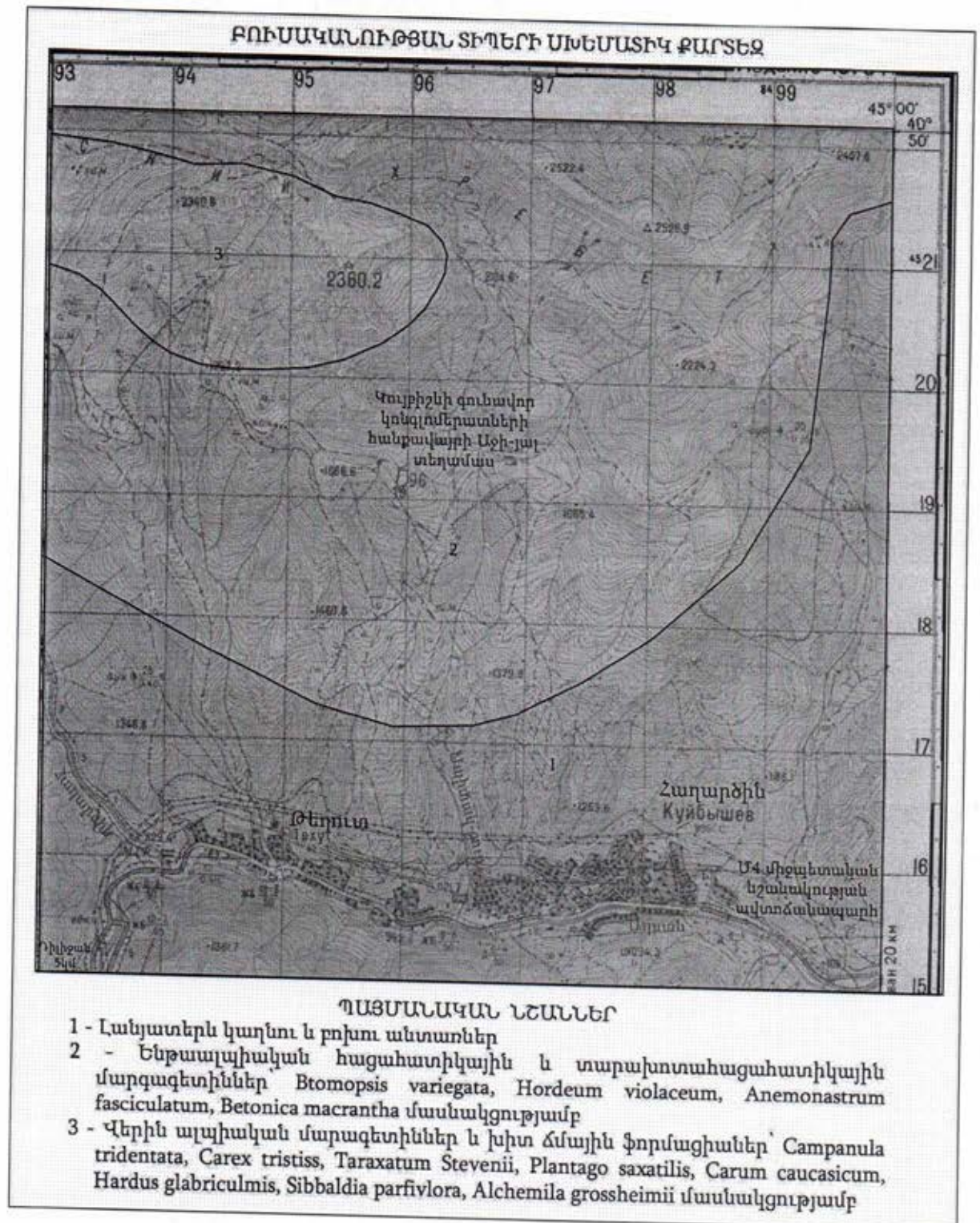
Անտառապատ տարածքների տեղադիրքը հանքավայրի նկատմամբ ներկայացված է նկար 11-ում:

Անտառային բացատներում կամ անտառի վերին սահմանից վեր, այդ թվում նաև Կույրիշևի հանքավայրի տարածքում, առանձին կղզյակների տեսքով տարածված է ենթաալպյան մարգագետնային բուսականությունը:

Այստեղ աճում են խառը տարախոտ-հացազգային համակեցությունները: Հիմնական գերակշռող տեսակներն են բարակոտնուկ սանրանմանը (*Koeleria cristata*), դաշտավլուկ մարգագետնայինը (*Poa pratensis*), դաշտավլուկ կաղնուտայինը (*Poa nemoralis*), ոգնախոտ կծկավոր (*Dactylis glomerata*), խմրախոտ բուրավետը (*Anthoxanthum odoratum*), ոսկեվարսակ սիբիրյանը (*Trisetum sibiricum*):

Հանքավայրի շրջակայքի կենդանական աշխարհը բազմազան չէ: Սպիտակ-ջուր գետակի մոտակայքում դիտարկվել է սովորական դողոշ: Հանքավայրից վերև՝ կրաքարերի մերկացումներին բնակվում են ժայռային մողեսներ: Ժայռային մերկացումների մոտ, մերձալպյան բարձրախոտային համակեցություններում աշնանը դիտվել է մոխրագույն կաքավ: Հարակից անտառապատ տարածքներում

հայտնի են փայտփորներ, հոպոպ և բազմաթիվ ճնճղուկներ: Բազմաթիվ են ծղրիղները և բզեզները: Հանքավայրում դիտարկվել է նաև դաշտամուկ:

Նկար 10.

Նկար 11.

Հանքավայրի տարածքում վտանգված էկոհամակարգերի վերաբերյալ տեղեկատվություն ստանալու նպատակով կատանվել է ՀՀ բույսերի և կենդանիների կարմիր գրքերի տվյալների վերլուծություն:

Ըստ ՀՀ բույսերի կարմիր գրքի տվյալների, Հաղարծին բնակավայրի շրջակայքում հայտնի են.

- քարբեկ երկմատնանի – վտանգված տեսակ, աճում է ստորին և միջին լեռնային գոտիներում, ծ.մ. 900-1500մ բարձրությունների վրա, ժայռոտ տեղերում,

քարքարոտ լանջերին, ջրահոսքերի ափերին: Սահմանափակող գործոն է հանդիսանում աճելավայրերի կորուստն ու դեգրադացիան՝ գյուղատնտեսական հանդակների ընդարձակման հետևանքով: Պոպուլյացիայի մի մասը պահպանվում է «Խոսրովի անտառ» պետական արգելացի տարածքում:

- շնդեղ գոհարի – վտանգված տեսակ, աճում է միջին և վերին լեռնային գոտիներում, ծ. մ. 1400-1500 մ բարձրությունների վրա, խոտածածկ լանջերին, կրաքարերի վրա, հաճաբենու-բոխու անտառներում, մարգագետիններում ժայռերի միջև: Սահմանափակող գործոն է՝ աճելավայրերի կորուստ՝ դեգրադացիա՝ անտառների հատման և հողերի յուրացման հետևանքով: Պահպանության գործողություններ չեն իրականացվում:

Հանքավայրի տարածքում այս բուսատեսակները չեն դիտարկվել:

Ըստ ՀՀ կենդանիների կարմիր գրքի տվյալների, հանքավայրի շրջանում (Թեղուտ գյուղ) հայտնի են.

- հայկական ծաղկեփռեր – սահմանափակ արեալով հազվագյուտ տեսակ է: Բնության պահպանության միջազգային միության Կարմիր ցուցակի չափորոշիչներով գնահատվում է որպես «Վտանգված»: Բնակվում են լայնասաղարթ անտառների բացատներում և անտառեզրերին: Վտանգման հիմնական գործոնն է ապօրինի հատումների հետևանքով անտառային էկոհամակարգերի դեգրադացումը, ինչպես նաև հողի վերին շերտի կարծրացում՝ պայմանավորված չկարգավորված ոեկրեացիոն ծանրաբեռնվածության հետ: Պահպանվում է “Դիլիջան” ազգային պարկում և “Իջևան” արգելավայրում:

- ալպյան ռոզալիա - սահմանափակ արեալով հազվագյուտ տեսակ է: Բնության պահպանության միջազգային միության Կարմիր ցուցակի չափորոշիչներով գնահատվում է որպես «Վտանգված»: Ապրելավայրերը՝ հաճաբենու և թեղու առկայությամբ հին, գերազանցապես լեռնային անտառներ, որտեղ կան խիստ թուլացած, չորացող, ցրտահարված և փչացող բներով ծառեր: Վտանգման հիմնական գործոններն են՝ թրթուրների զարգացման համար անհրաժեշտ տեղերի կրճատում, որը ծերացած և թուլացած ծառերի հատումների հետևանք է՝ պայմանավորված տարածման ողջ տարածքում սովորական

անտառատնտեսական գործունեությամբ: Պահպանվում է «Շիկահող» պետական արգելոցում և «Դիլիջան» ազգային պարկում:

Հանքավայրի տարածքում այս կենդանական տեսակները չեն դիտարկվել:

▪ **Վտանգված էկոհամակարգեր, բնության հատուկ պահպանվող տարածքներ**

Կույբիշևի հանքավայրը ներառված չէ բնության հատուկ պահպանվող տարածքի սահմաններում: Սակայն շրջանում է գտնվում «Դիլիջան» ազգային պարկը: Հանքավայրի հեռավորությունը ազգային պարկի սահմանից կազմում է մոտ 230մ: Ազգային պարկը պետական ոչ առևտրային կազմակերպություն է և ստեղծվել է 2002 թվականին (փոխարինելով 1958 թ-ին հիմնադրված պետական արգելոցին), նպատակ հետապնդելով ապահովել լանդշաֆտների և կենսաբազմազանության պահպանումը, համահունչ տնտեսական զարգացումը, ինչպես նաև պատմամշակութային ժառանգության պահպանությունն Աղստև և Գետիկ գետերի ավազաններում: Ազգային պարկը հիմնելիս նախկին արգելոցի 28000 հա տարածքն ավելացել է՝ հասնելով 33765 հա-ի:

Պարկի ստեղծման նպատակներն են՝

1) Աղստև և Գետիկ գետերի ավազանների ջրային և ցամաքային բնական էկոհամակարգերի զարգացման բնականոն ընթացքի ապահովումը, լանդշաֆտային և կենսաբանական բազմազանության, բնության և պատմամշակութային հուշարձանների պահպանությունը.

2) հյուսիսային Հայաստանին բնորոշ հազվագյուտ և անհետացող վայրի բույսերի ու կենդանիների տեսակների, գենոֆոնդի և դրանց բնակության միջավայրի պահպանությունը.

3) բնական լանդշաֆտների, դրանց առանձին տարրերի, բնական գործընթացների և երևույթների գիտական ուսումնասիրությունը.

4) պարկի տարածքի բնական էկոհամակարգերում ընթացող գործընթացների կանխատեսումն ու գնահատումը.

5) բնական օբյեկտների, այդ թվում՝ կենսաբանական պաշարների արդյունավետ օգտագործումը, օգտագործման ձևերի ու բնության պահպանության գիտական հիմունքների մշակումը.

6) էկոլոգիական մոնիթորինգի կազմակերպումը, բնության տարեգրության վարումը և պարկի ու հարակից տարածքների բնության թանգարանի գործունեության կազմակերպումը.

7) ճանաչողական զբոսաշրջության և ռեկրեացիայի զարգացման նախադրյալների ապահովումը.

8) բնակչության էկոլոգիական կրթության ու դաստիարակության և իրազեկման աշխատանքների իրականացման ապահովումը:

Ազգային պարկի բուսաշխարհն ընդգրկում է 902 տեսակ ծաղկավոր բույսեր, որոնցից 40-ը՝ հազվագյուտ: 29 տեսակ գրանցված է Հայաստանի բույսերի Կարմիր գրքում: Պարկում բնադրող թռչուններից 16 տեսակ, ինչպես նաև պարկի և դրա պահպանական գոտու տարածքներում հանդիպող կենդանիներից երկարականջ (ականջեղ) ոզնին, Եվրոպական լայնականջ ծալքաշուրթը, հնդկական վայրենակերպը կամ մացառախոզը, խայտաքիսը, ջրսամույրը, գորշ արջը և վայրի կատուն գրանցված են Հայաստանի Կարմիր գրքում:

Ինչպես արդեն նշվել է, հանքավայրի դուրս է «Դիլիջան» ազգային պարկի սահմաններից: Օգտակար հանածոների արդյունահանման նպատակով հայցվող տարածքում ՀՀ բույսերի և կենդանիների Կարմիր գրքերում նշված բուսական կամ կենդանական տեսակների աճելա- և ապրելավայրեր, բներ, բնադրման վայրեր չեն արձանագրվել:

ՀՀ կառավարության 14.08.2008թ.-ի N 967-Ն որոշմամբ հաստատվել է ՀՀ տարածքի բնության հուշարձանների ցանկը:

ՀՀ Տավուշի մարզում հաշվառված բնության հետևյալ հուշարձանները.

Աղյուսակ 15.

Անվանումը	Տեղադիրքը	Հեռավորությունը հանքավայրից
Կովասարի փոխակերպարային թերթաքարեր	Տավուշի մարզ, Բերդ քաղաքից մոտ 20 կմ հարավ՝ Վարագաջուր (Հախում) գետի վերին հոսանքի ավազանում, Վարագաջրի ձախ վտակ Կառնուտի և Վարագաջուր գետի աջ չոր վտակի հատման կետում, Կառնուտ վտակի հոսանքն ի վեր գնացող գրունտային	Մոտ 40կմ

	ավտոճանապարհի աջ կողմում	
«Կալաքար» լեռ	Տավուշի մարզ, Ծաղկավան գյուղից մոտ 6 կմ հարավ-արևմուտք, Վարազաջուր (Հախում) գետի ձախափնյա անտառապատ լանջին՝ գրունտային ճանապարհի աջ կողմում, 12-13 դարերի Շահմուրադ (Չխմուրադի, կամ Գետակիցք վանքի) վանքային համալիրից մոտ 150 մ դեպի հյուսիս-արևմուտք	Ավելի քան 25կմ
«Չինչինի անկյունային աններդաշնակություն»	Տավուշի մարզ, Չինչին գյուղի հվ-արլ եզրին	Մոտ 35կմ
«Չինչինի սանդղափուլ քարափներ»	Տավուշի մարզ, Չինչին գյուղից ուղիղ գծով 1.5կմ հարավ-արևելք, Հախում գետի աջակողմյան լանջին	Մոտ 37կմ
«Պլագիոգրանիտ-պորֆիրային դայք»	Տավուշի մարզ, Բերդ ավանից 6.5 կմ հվ-արմ, Տավուշ գետի ձախ ափին, գետից 5 մ բարձրության վրա	Մոտ 36կմ
«Քվարցային պլագիոպորֆիրների սյունաձև անջատումներ»	Տավուշի մարզ, Հովք գյուղից 900 մ դեպի հս-ալ, Աղստև գետի ձախ ափին, Երևան-Իջևան ավտոմայրուղու ձախ կողմում	Մոտ 8կմ
«Փայտասար» քարանձավների համալիր	Տավուշի մարզ, Կոդբ գյուղից 4 կմ հարավ	Ավելի քան 35կմ
«Օձաքար» լեռ	Տավուշի մարզ, Պառավաքար գյուղից 3 կմ (ուղիղ գծով 1 կմ) հյուսիս-արևմուտք, Պառավաքար-Վազաշեն գրունտային ավտոճանապարհի աջ կողմում՝ Պառավաքար լեռնագագաթից 1,5 կմ հարավ-արևմուտք, Կաղնուտաթումբ լեռնագագաթից մոտ 3 կմ հյուսիս-արևելք	Մոտ 40կմ
«Զորականի սոսի»	Տավուշի մարզ, Զորական գյուղական համայնքի վարչական սահմանում	Ավելի քան 45կմ
«Վարդան Մամիկոնյանի կաղնի»	Տավուշի մարզ, Ակնաղբյուր գյուղական համայնք	Մոտ 25կմ
«Մարի գյուղի սոսի»	Տավուշի մարզ, Մարիգյուղ	Մոտ 30կմ

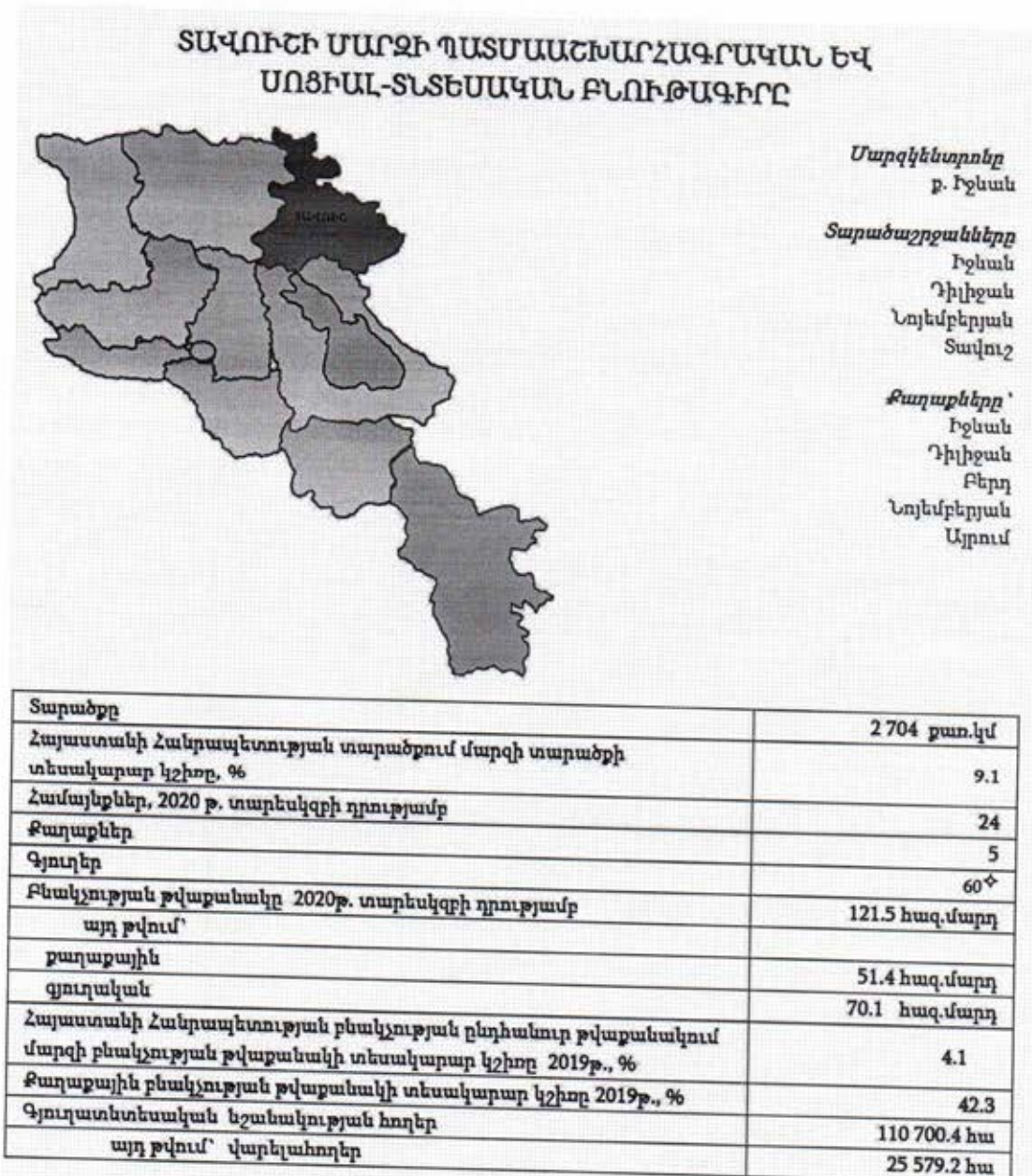
	գյուղական համայնք, Երևան-Նոյեմբերյան ճանապարհից աջ	
«Գետահովտի մամռապատ ժայռ»	Տավուշի մարզ, Գետահովտ գյուղից մոտ 1.8 կմ հյուսիս- արևմուտք՝ Սառնաջուր գետի ձախ ափին	Ավելի քան 15կմ
«Զիկատարի տանձուտ»	Տավուշի մարզ, «Զիկատար» ուսումնական կենտրոնից հարավ-արևմուտք, 600 մ. «Հայանտառ» ՊՈԱԿ-ի Նոյեմբերյանի անտառտնտեսության Զիկատարի անտառպետություն	Մոտ 25կմ
«Ոսկեպարի կենի»	Տավուշի մարզ, «Հայանտառ» ՊՈԱԿ-ի Նոյեմբերյանի անտառտնտեսության Զուջևանի անտառպետություն, Ոսկեպար համայնքից 6 կմ հարավ-արևմուտք	Մոտ 27կմ
«Զոնջուկուտ»	Տավուշի մարզ, «Հայանտառ» ՊՈԱԿ-ի Նոյեմբերյանի անտառտնտեսության Դովեղի անտառպետություն, Բարեկամավան համայնքից 1 կմ հարավ-արևմուտք	Մոտ 40կմ

Հանքավայրին ամենամոտ բնական հուշարձանը «Քվարցային
պլազիոպորֆիրների սյունաձև անջատումներ» են, որոնք գտնվում են հանքավայրից
մոտ 8կմ հեռավորության վրա: Հանքավայրում ծրագրավորվող արդյունահանման
աշխատանքները չեն կարող որևիցե կերպ անդրադառնալ բնության հուշարձանների
իրավիճակի վրա:

3. ՍՈՑԻԱԼ-ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐ

• Ենթակառուցվածքներ

Կույբիշևի գունավոր կոնգլոմերատների հանքավայրը գտնվում է ՀՀ Տավուշի մարզում՝ ՀՀ տարածքի հյուսիս-արևելյան հատվածում:

նրապետության տարածքի հյուսիս-արևելյան հատվածում: Մարզը հարավ-արևելքում և հարավում սահմանակից է Գեղարքունիքի և Կոտայքի մարզերին, արևմուտքում՝ Լոռու մարզին և պետական սահմանով՝ Վրաստանին, հյուսիսում և արևելքում՝

Աղբբեջանին: Մարզի կենտրոնով դեպի հյուսիս-արևելք հոսում է Աղստև գետը: Ծովի մակարդակին ամենամոտ կետը (Հայաստանի Հանրապետության ռելիեֆի ամենացածր կետը) գտնվում է Դեբեդավան գյուղի մոտ՝ 390 մ, ամենաբարձր կետը Միափորի լեռնաշղթայի Մուրդուզ լեռն է՝ 2 993 մ: Տավուշի մարզը տարածվում է Փոքր Կովկասի լեռնաշղթաների արտաքին շարի վրա (Վիրահայոց, Գուգարաց և Միափորի լեռներ): Գտնվում է Հայաստանի Հանրապետության չափավոր խոնավ տարածաշրջանում: Արևափայլքի տարեկան տևողությունը 1 900 -2 100 ժամ է, անարև օրերի թիվը՝ 65: Ամառները լինում են տաք, ձմեռները՝ մեղմ: Գետերը պատկանում են Կասպից ծովի (Կուր գետի) ավազանին և սնվում են հալոցքային, ստորերկրյա և անձրևային ջրերից: Բնական լիճը՝ Դիլիջանի մոտ գտնվող Պարզ լիճն է: Այստեղ են գտնվում Զոդազի, Հախումի, Տավուշի, Այգեձորի և Իջևանի արհեստական ջրամբարները: Մարզի ընդհանուր մակերեսի 40.3%-ը զբաղեցնում են խառն անտառները, որոնք աչքի են ընկնում բուսական և կենդանական աշխարհի բազմազանությամբ: Բնության նախաստեղծ վիճակի պահպանության, առավել հարստացման և տեղական պայմաններում նոր տեսակների ստացման նպատակով Աղստևի ավազանում ստեղծված են Դիլիջանի պետական արգելոցը և Իջևանի անտառային այգին: Մարզի և հատկապես Աղստևի հովտի բնակչիմայական պայմանները (մեղմ կլիմա, թթվածնով հարուստ լեռնային մաքուր օդ, հանքային բուժիչ ջրեր, անտառներ, դեղաբույսերով հարուստ լեռնաշխարհ) չափազանց նպաստավոր են բնակչության հանգստի կազմակերպման, առողջության վերականգնման և միջազգային տուրիզմի զարգացման համար: Իջևան քաղաքից 7 կմ հեռավորության վրա գտնվող Ենոքավան գյուղի վարչական տարածքի (ծովի մակերևույթից 1 370 մ բարձրությամբ) 7 հա տարածության վրա գործում է Հայաստանում նախադեպը չունեցող էքսթրիմի և զվարճանքների պարկը, որտեղ տարեցտարի ավելանում են ակտիվ հանգստի տեսակները, ինչպես նաև ջրային սպորտաձևերը: Այցելուների թվաքանակի աճը վկայում է, որ այն ուշագրավ է դարձել նաև արտերկրից ժամանող զբոսաշրջիկների համար և կիսթանի էկոտուրիզմի զարգացումը երկրում: Մարզը համեմատաբար աղքատ է օգտակար հանածոներով: Արդյունաբերական նշանակություն ունեն բենտոնիտային կավը, կրաքարերը, վիմագրական քարը, դոլոմիտը, ֆելզիտը: Աղստև գետի հովիտը հարուստ է հանքային ջրերով, որտեղ կազմակերպված է դրանց արտադրությունը: Մարզի կենտրոնով է անցնում Հյուսիսային Կովկաս-Թբիլիսի-Երևան գազատարը: Մարզով ձգվում են 146 կմ միջպետական, 253 կմ

հանրապետական նշանակության ճանապարհներ: Աղստևի ձորով է անցնում Իջևան-Հրազդան երկաթուղու 70 կմ-ոց հատվածը (ներկայումս չի գործում):

Հյուսիսային սահմանի երկայնքով, Դեբեդի ափով անցնում է Երևան-Թբիլիսի երկաթուղու 7 կմ-ոց հատվածը: Մարզի 47 բնակավայրեր սահմանամերձ են Աղրբեջանին և ունեն ռազմավարական կարևոր նշանակություն՝ մշտապես կրելով պատերազմական իրադարձությունների հետևանքներ: Դրանով է պայմանավորված նաև այդ բնակավայրերի մեծ մասի քիչ բնակեցվածությունն ու տնտեսապես թույլ զարգացվածությունը:

2019թ.-ին Տավուշի մարզի տնտեսության հիմնական հատվածների տեսակարար կշիռները Հայաստանի Հանրապետության համապատասխան ոլորտների ընդհանուր ծավալում կազմել են.

- արդյունաբերություն՝ 1.5%,
- գյուղատնտեսություն՝ 4.4%,
- շինարարություն՝ 3.8%,
- մանրածախ առևտուր՝ 2.4%,
- ծառայություններ՝ 1.0%:

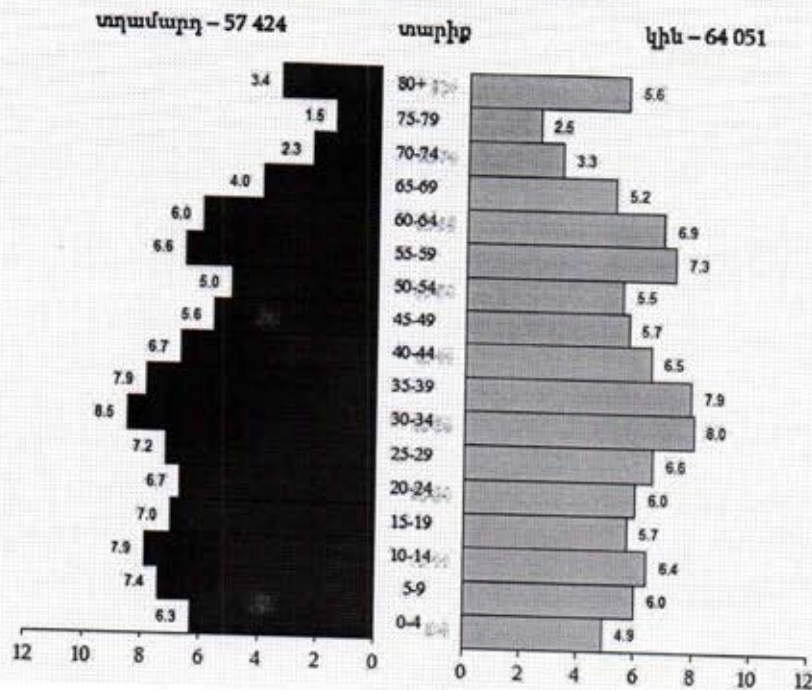
Մարզը հանրապետության վառ արտահայտված գյուղատնտեսական շրջաններից է: Անասնաբուծության մեջ առաջատար ճյուղեր են համարվում խոշոր եղջերավոր անասնաբուծությունն ու խոզաբուծությունը, իսկ բուսաբուծության մեջ՝ հացահատիկային մշակաբույսերի մշակությունն ու խաղողագործությունը: Վերջին տարիներին իրագործված բազմաթիվ խթանող գյուղատնտեսական ծրագրերի շնորհիվ մեծ զարգացում է ապրում պտղաբուծությունը, ինչով մարզը նախկինում մեծ համբավ է վայելել: Տարեցտարի զարգացում է ապրում նաև մեղվաբուծությունը: Մարզի տնտեսության առաջատար ճյուղը մշակող արդյունաբերությունն է: Առավել զերակշռող են սննդի արդյունաբերությունը և փայտամշակումը:

Մարզում արտադրվող արդյունաբերական արտադրանքից արտաքին շուկա են հանվում գինիներ, պահածոներ, հանքային ջուր, քարե և փայտե, վերջերս նաև տեքստիլ արտադրատեսակներ:

Բեռնաուղևորափոխադրումները մարզում իրականացվում են ավտոմոբիլային տրանսպորտով:

Մարզի սոցիալ-տնտեսական ոլորտի որոշ տվյալներ ներկայացվում են ստորև նկար 13-ի ինֆոգրամայում և աղյուսակներ 16-18-ում:

ՏԱՎՈՒՇԻ ՄԱՐԶԻ ՄՇՏԱԿԱՆ ԲՆԱԿՉՈՒԹՅԱՆ ՄԵՌԱՏԱՐԻՔԱՑԻՆ ԲՈՒՐՎՈՂ
2020թ. հունվարի 1-ի դրությամբ

Նկար 13.

Աղյուսակ 16.

ՄԱՐԱԾԱՆ ԱՌԵՎՏՐԻ ՕԲՅԵԿՏՆԵՐ					
	Քանակը				
	2015	2016	2017	2018	2019
Մանրածախ առևտրի օբյեկտներ, բնդամներ	1 145	1 161	1 232	1 297	1 430
այդ թվում՝					
խանութներ	848	874	985	1 054	1 220
կրպակներ	252	240	196	189	159
գյուղատնտեսական արտադրանքի շուկաներ	1	1	1	1	1
սպառողական ապրանքների շուկաներ	1	1	1	1	1
առևտրի այլ օբյեկտներ	43	45	49	52	49

ԿՐԹԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ					
	Քանակը				
	2015	2016	2017	2018	2019
Պետական նախադպրոցական	59	58	63	64	66
Պետական հանրակրթական	81	81	81	81	81
Ոչ պետական հանրակրթական	1	1	1	1	1
Երաժշտական, արվեստի, գեղարվեստի դպրոցներ, մանկապատանեկան ստեղծագործական կենտրոններ	19	18	18	17	17
Պետական նախնական մասնագիտական (արհեստագործական) ուսումնական ¹	3	3	3	3	2
Պետական միջին մասնագիտական ուսումնական	6	6	6	6	6
Պետական բարձրագույն ուսումնական հաստատության մասնաճյուղ	2	2	2	2	2

¹ Ներառվել են միջին մասնագիտական ուսումնական հաստատությունները, որոնք իրականացնում են նախնական (արհեստագործական) ծրագիր:

ՔԱՂԱՔՆԵՐ	
Անվանումը	Մշտական բնակչության թվաքանակը 2020թ. հունվարի 1-ի դրությամբ, մարդ ¹
Իջևան	20 293
Դիլիջան	17 295
Բերդ	7 478
Նոյեմբերյան	4 514
Այրում	1 815

ԳՑՈՒՂԵՐ	
Անվանումը	Մշտական բնակչության թվաքանակը 2020թ. հունվարի 1-ի դրությամբ, մարդ ²
Իջևանի տարածաշրջան	
1 Ագատամուտ	2 807
2 Ակնաղբյուր	504
3 Աճարկուտ	166
4 Այգեհովիտ	3 198
5 Կայան	304
6 Այաջուր	4 152
7 Բերքաբեր	356
8 Գանձաքար	3 481
9 Գետահովիտ	2 032
10 Դիտավան	370
11 Նևոքավան	513
12 Նուսահովիտ	318
13 Նուսաձոր	626
14 Խաչքառակ	1 830
15 Մաղկավան	514
16 Կիրանց	306
17 Մարիգյուղ	1 240
18 Սևքար	2 094
19 Վազաշեն	869
Դիլիջանի տարածաշրջան	
1 Աղավնավանք	238
2 Գեղատափ	-
3 Գոշ	1 101
4 Թեղուտ	1 522
5 Խաչարձան	349
6 Հաղարծին	3 527
7 Հովք	419
8 Ճերմակավան	-
Նոյեմբերյանի տարածաշրջան	
1 Արճիս	1 038
2 Բագրատաշեն	2 870
3 Բաղանիս	824

¹ Հայաստանի Հանրապետության քաղաքների բնակչության թվաքանակը ներկայացված է Հայաստանի Հանրապետության 2011թ. վարդապետության հիմքով վարվող բնակչության ընթացիկ հաշվառմամբ:

² 22 մարզերի գյուղերի այս տվյալների սկզբնաղբյուրը՝ համայնքների կողմից տարեկան կտրվածքով ներկայացվող «Գյուղական բնակչության սեռատարիքային կազմը» վիճակագրական հաշվետվություններն են: Այդ սկզբնաղբյուրներով 22 954 գյուղական բնակավայրերի մշտական բնակչության թվաքանակների հանրագումարը՝ ամբողջությամբ և ըստ մարզերի, ունի որոշակի շեղում բնակչության ընթացիկ հաշվառման համանուն տվյալներից, որոնք խաթսված են Արդարադատության նախարարության Քաղաքացիական կացության ակտերի գրանցման և Ոստիկանության (ճշգրտված՝ տ/տ կենսապայմանների ամբողջացված հետազոտության արդյունքներով) վարչական ռեգիստրների տվյալների վրա: Ընդ որում, վերջինս վերագնահատված է ՏՏԿԱՀ արդյունքներով ստացված միգրացիայի տվյալներով (շեղումը՝ 01.01.2020թ.-ի դրությամբ 22 մասշտաբով՝ կազմել է +10.8%): Ընդունվել է հիմնականում պայմանավորված է գյուղերի միջև տվյալ տեղեկատվության գրանցման, փոխանակման, համադրման և անվանական տվյալների մակարդակով ստուգաճշտման համակարգի բացակայությամբ:

Աղյուսակ 17-ի շարունակ.

	Անվանումը	Մշտական բնակչության թվաքանակը 2020թ. հունվարի 1-ի դրությամբ, մարդ ²
4	Բարեկամական	172
5	Բերդական	3 224
6	Դերեղական	538
7	Դեղձական	302
8	Դովեղ	533
9	Ջորական	833
10	Լճկաձոր	398
11	Կոթի	1 965
12	Կողբ	4 580
13	Հաղթանակ	1 233
14	Ոսկեպար	756
15	Ոսկեվան	1 348
16	Պտղական	789
17	Ջուջան	482
Տավուշի տարածաշրջան		
1	Այգեձոր	
2	Այգեպար	1 718
3	Արծվաբերդ	375
4	Իծաքար	2 849
5	Ծաղկական	271
6	Մոսեսգեղ	832
7	Նավուր	1 520
8	Ներքին Կարմիր աղբյուր	1 007
9	Նորաշեն	811
10	Չինարի	1 467
11	Չինյին	844
12	Չորաթան	408
13	Պատավաքար	732
14	Վարազական	1 580
15	Վերին Կարմիր աղբյուր	544
16	Տավուշ	1 512
		1 476

ՏԱՎՈՒՇԻ ՄԱՐԶԻ ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ 10 000 ԲԱՎԿԻՉ ՈՒՆԵՑՈՂ ՀԱՄԱՅՆՔԻ
ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ՄԻ ԵԱՐՔ ԲՆՈՒԹԱԳՐԻՉՆԵՐ, 2019թ.

	Ընդամենը	Նրանցից՝	
		կանայք՝	տղամարդիկ՝
Բնակչությունը, մարդ	10 000	5 267	4 733
Մեկնածիներ, մարդ	108	50	58
Մահացածներ, մարդ	105	50	55
Ամուսնություններ	46	X	X
Ամուսնալուծություններ	8	X	X
Մեկ բնակչի ապահովվածությունն ընդհանուր բնակման կերպով, քառ.մ	48.6	X	X
Կրթության ոլորտ, հաճախումը կրթության, մարդ՝			
նախադպրոցական			158
հանրակրթական	298	140	729
երաժշտական, արվեստի, գեղարվեստի դպրոցներ, մանկապատանեկան ստեղծագործական կենտրոններ	1 403	674	
նախնական մասնագիտական (արհեստագործական)	185	123	62
միջին մասնագիտական	11	1	10
բարձրագույն մասնագիտական	62	25	37
Առողջապահության ոլորտ՝	105	59	46
հաճախել են պոլիկլինիկա տարվա ընթացքում (հաճախումների քանակը)	31 085	...	...
Մարզիկներ, մարդ	65	8	57
Ձբաղվածներ, մարդ	3 281	1 358	1 923
նրանցից՝ գիտական հիմնարկներում	-	-	-
նրանցից՝ գիտության դոկտոր	-	-	-
գիտության թեկնածուներ	-	-	-
ուսուցիչներ	-	-	-
բժիշկներ	131	115	16
միջին բուժանձնակազմ	21	...	...
Գործազուրկներ, մարդ	44	...	...
Սոցիալական ապահովության ոլորտ	1 299	592	707
ընդամենը կենսաթոշակառուներ, տարեկանի դրությամբ, մարդ	1 691	1 034	657
աղքատության ընտանեկան նպաստ և միանվագ դրամական օգնություն ստացող ընտանիքներ	401	X	X
Հաճախումների քանակը տարվա ընթացքում՝			
գրադարան	15 764	...	...
թատրոն	-	-	-
համերգ	-	-	-
թանգարան	-	-	-
Իրավական ոլորտ	1 131	...	...
հանցագործության դեպքերի քանակը, տարվա ընթացքում	69	X	X
այդ թվում՝ ոչ մեծ ծանրության	37	X	X
միջին ծանրության	25	X	X
ծանր	7	X	X
առանձնապես ծանր	1	X	X

▪ Հողերի տնտեսական յուրացման բնութագիր

Կույբիշևի գունավոր կոնգլոմերատների հանքավայրի տարածքը ներառված է համանուն Դիլիջան խոշորացված համայնքի Հաղարծին բնակավայրի հողերում:

Հաղարծին գյուղը հիմնադրվել է 1815թ.-ին: 1940թ.-ին գյուղը վերանվանվել է Կույբիշև: Հիմնականում բնակեցվել է Իջևան քաղաքի մոտ գտնվող Աչաջուր գյուղից

տեղափոխված բնակիչների կողմից: Համայնքի զբաղեցրած տարածքը 2775.88հա է, որից՝ 1055.29հա արոտներ, 157.65հա վարելահողեր:

Հաղարծին գյուղում տնտեսությունները հիմնականում զբաղվում են եգիպտացորենի և կարտոֆիլի արտադրությամբ և անասնապահությամբ: Ոռոգման ջրի բացակայությունը դժվարացնում է գյուղատնտեսական մթերքների արտադրության կազմակերպումը: Հաղարծին գյուղն ունի մեկ մշակույթի տուն, որը հիմնանորոգված է, կառուցվել է կենտրոնական ջեռուցման համակարգ, ապահովված է դահլիճային փափուկ բազկաթոռներով: Գյուղի զբաղարանը գտնվում է մշակույթի տան շենքում, ունի 14860 անուն գիրք:

Հանքավայրի տարածքը գյուղատնտեսական նպատակային նշանակության հողեր են՝ խոտհարքեր:

Հանքավայրի տարածքում օգտակար հանածոների արդյունահանման աշխատանքների ծրագիրը ներկայացվել է համայնքի բնակիչներին, քննարկվել է ծրագրավորվող աշխատանքներում բնակիչների ներգրավման հարցը:

▪ *Պատմության, մշակութային հուշարձաններ*

ՀՀ կառավարության 2004 թվականի դեկտեմբերի 30-ի թիվ 1929 որոշմամբ հաստատվել է ՀՀ Տավուշի մարզի պատմության և մշակույթի անշարժ հուշարձանների ցանկը: Հաղարծին գյուղի տարածքում նշված են պատմության և մշակույթի հետևյալ հուշարձաններ.

Աղյուսակ 19.

Անվանումը	Ժամանակաշրջանը	Գտնվելու վայրը
1	2	3
ԱՄՐՈՑ	Ք.ա. 3-1 հազ.	գյուղից 4 կմ հվ-աե, Հաղարծին տանող ճանապարհից աջ, անտառում
ԱՄՐՈՑ	Ք.ա. 2-1 հազ.	գյուղից 1 կմ աե, Քսնաջրի աջ ափին, հրվանդանի վրա
ԱՄՐՈՑ	Ք.ա. 2-1 հազ.	գյուղից 3 կմ հս-աե, Քսնաջրի աջ ափին
Դամբարանադաշտ	Ք.ա. 2-1 հազ.	ամրոցի տարածքում և մերձակայքում
ԱՄՐՈՑ	Ք.ա. 2-1 հազ.	գյուղից 3 կմ հս-ամ, Ղալաբարից 0.3կմ ամ, գոմերի մոտ, բլրի վրա
ԱՄՐՈՑ	Ք.ա. 2-1 հազ.	գյուղից 3 կմ հս-ամ, Ղալաբարից հվ

1	2	3
Դամբարանադաշտ	Ք.ա. 2-1 հազ.	ամրոցից հս-ամ, սարահարթի վրա
ԱՍՐՈՑ	Ք.ա. 2-1 հազ.	գյուղից 3.5 կմ հս, բլրի վրա
Դամբարանադաշտ	Ք.ա. 2-1 հազ.	մասամբ ամրոցի տարածքում և մերձակայքում
ԱՍՐՈՑ	Ք.ա. 2-1 հազ.	գյուղից 3.5 կմ հս-աե, Քսնաջրի աջ ափին, Աբեղաքար լեռան հվ ստորոտին
ԱՍՐՈՑ	Ք.ա. 2-1 հազ.	գյուղից 4 կմ հս-աե, Քսնաջրի ձախ ափին
Դամբարանադաշտ	Ք.ա. 2-1 հազ.	ամրոցի հս, հվ և աե մասերում
ԱՍՐՈՑ	13-17 դդ.	գյուղից 2 կմ ամ Հաղարծնի վանական համալիրից 2 կմ ամ, Խզնաքարում
ԱՍՐՈՑ «ՂԱԼԱՔԱՐ»	Ք.ա. 2-1 հազ.	գյուղից 6 կմ հս-ամ, Ղալաքար սարի գագաթին
Դամբարանադաշտ	Ք.ա. 2-1 հազ.	ամրոցի ամ, հս-ամ և հվ-ամ կողմերում
ԲՆԱԿԱՏԵՂԻ	Ք.ա. 2-1 հազ.	գյուղից 2 կմ հս-ամ, Ղալաքար տանող ճանապարհի երկու կողմում, «Պալախկուտ» վայրում
Դամբարանադաշտ	Ք.ա. 2-1 հազ.	բնակատեղիի ամ և հս կողմերում
ԲՆԱԿԱՏԵՂԻ	Ք.ա. 2-1 հազ.	գյուղից 4.5 կմ հս-ամ, Ղալաքար տանող ճանապարհին
Դամբարանադաշտ	Ք.ա. 2-1 հազ.	բնակատեղիի հս մասում
ԲՆԱԿԱՏԵՂԻ	Ք.ա. 2-1 հազ.	գյուղից 6 կմ հս-աե, Քսնաջրից 3 կմ աե
ԲՆԱԿԱՏԵՂԻ	Ք.ա. 2-1 հազ.	գյուղից 7 կմ հս-ամ, Ղալաքարից 2կմ հվ-ամ, բլրի վրա
Դամբարանադաշտ	Ք.ա. 2-1 հազ.	բնակատեղիից հվ
ԲՆԱԿԵԼԻ ՏՈՒՆ	1850-1900 ական թթ.	գյուղի մեջ, «Ժամի թաղ» թաղամասում
ԳԵՐԵՋՄԱՆՈՑ	13-15 դդ.	գյուղից 6.5 կմ հս-ամ, Հաղարծնի վանքից 3.5 կմ աե, վանք տանող ճանապարհից ձախ, անտառում
Խաչքար	13 դ.	
ԳՅՈՒՂԱՏԵՂԻ	10-14 դդ.	գյուղից 6 կմ հվ, Գոշ տանող անտառամեջ ճանապարհին, «Տերտերի հանդեր» վայրի «Քոչ յոլ» բացատում
Խաչքար	11-12 դդ.	
Մատուռ	12-13 դդ.	գյուղատեղիի հվ մասում
ԳՅՈՒՂԱՏԵՂԻ	13-15 դդ.	գյուղից 1.5 կմ հվ-ամ, «Խաչի յալ» վայրում, անտառի եզրին
Գերեզմանոց	13-15 դդ.	
Խաչքար	14 դ.	
Խաչքար	14 դ.	
Խաչքար	14 դ.	

1	2	3
ԳՅՈՒՂԱՏԵՂԻ	13-17 դդ.	Հաղարծնի վանքից 1.5 կմ ամ, Շամախյանի անասնապահական գոմերի մոտ
ԳՅՈՒՂԱՏԵՂԻ	13-17 դդ.	գյուղից 7 կմ հս-ամ, Հաղարծնի վանքից 3 կմ աե, վանք տանող ճանապարհից ձախ, անտառում
Գերեզմանոց	13-15 դդ.	Բլրի վրա
Խաչքար	12 դ.	
Խաչքար	12-13 դդ.	
ԳՅՈՒՂԱՏԵՂԻ «ԱՇՂԻ»	միջնադար	գյուղից 2.5 կմ հվ-աե, ձորի երկու կողմում
Գերեզմանոց	8-12 դդ.	գյուղատեղիի ամ մասում, ձորի ձախ կողմում
Գերեզմանոց	12-14 դդ.	գյուղատեղիի հվ-ամ մասում, ձորի ձախ կողմում
Մատուռ	12-13 դդ.	Թարխանագետի աջ ափին
ԳՅՈՒՂԱՏԵՂԻ «ԵՂՑԻ»	5-17 դդ.	գյուղից 2.5 կմ հվ, Փոխլու և Թարխանա գետերի միջև
Գերեզմանոց	5-17 դդ.	գյուղատեղիի հս-աե մասում
Եկեղեցի «Եղցի»	5-6 դդ.	
ԳՅՈՒՂԱՏԵՂԻ «ՀԱՂԱՐԾԻՆ»	10-15 դդ.	գյուղից 4 կմ հս-ամ, Հաղարծնի վանքից 4 կմ հվ-աե, վանք տանող ճանապարհից աջ, անտառում
ԳՅՈՒՂԱՏԵՂԻ «ՇԼՈՐԿՈՒՏ»	10-14 դդ.	գյուղից 3 կմ հվ, «Կեղտոտ ջրի» («Փոխլու») ձախ ափին
Մատուռ	12-13 դդ.	գյուղատեղիի հս մասում
Գերեզմանոց	12-14 դդ.	
Խաչքար	13 դ.	
Խաչքար	13 դ.	
Խաչքար	13-14 դդ.	
Գերեզմանոց	12-14 դդ.	գյուղատեղիի ամ մասում
ԳՅՈՒՂԱՏԵՂԻ «ՍՈՒԼԹԱՆ»	15-17 դդ.	գյուղից 3 կմ հս-ամ, Ղալաբարից հվ, Բլրակի վրա
Գերեզմանոց	15-17 դդ.	
Խաչքար Ամիրխանի	16-17 դդ.	
ԳՅՈՒՂԱՏԵՂԻ «ՔՍՆԱԶՈՒՐ»	10-15 դդ.	գյուղից 3 կմ հս-աե
Գերեզմանոց	10-15 դդ.	
Խաչքար	8-9 դդ.	գյուղատեղիում, կամրջի ձախ կողմում
Խաչքար	12-13 դդ.	կամրջից 100 մ ամ
Խաչքար	13-14 դդ.	կամրջի ձախ կողմում
Խաչքար	13-14 դդ.	կամրջի աջ կողմում
Խաչքար	14-15 դդ.	կամրջի ձախ կողմում
Խաչքար	14-15 դդ.	կամրջի ձախ կողմում
Խաչքար թևավոր	12-13 դդ.	կամրջի ձախ կողմում
Խաչքար թևավոր	13 դ.	Կամրջի ձախ կողմում

1	2	3
Խաչքար տեր Ովաննեսի	13 դ.	Կամրջի ձախ կողմում
ԴԱՍԲԱՐԱՆԱԴԱՇՏ	Ք.ա. 2-1 հազ.	գյուղի հս մասում
ԴԱՍԲԱՐԱՆԱԴԱՇՏ	Ք.ա. 2-1 հազ.	գյուղից 2 կմ աե, Դիլիջան-Իջևան խճուղուց աջ, Աղստև գետի աջ ափին
ԵԿԵՂԵՑԻ	19 դ.	գյուղի մեջ, «Ժամի թաղ» թաղամասում
Խաչքար	13-14 դդ.	ազուցված է մկրտարանի հս պատին
ԽԱՉՔԱՐ	13 դ.	գյուղի մեջ, Սարգիս Գրիգորյանի տան մոտ
ԽԱՉՔԱՐ	13 դ.	Հաղարծնի վանքից 4 կմ աե, վանք տանող ճանապարհից ձախ
ԽԱՉՔԱՐ ԹԵՎԱՎՈՐ (ԽԱՉՔԱՐ «ՊՈՐՏԱՎՈՐ»)	1287 թ.	գյուղից 4 կմ հս-ամ, Հաղարծնի վանք տանող ճանապարհի ձախ կողմում
ԽԱՉՔԱՐ «ԿՌՆԱՎՈՐ ԽԱՉ»	13 դ.	գյուղից 5 կմ հս-ամ
ԿԱՍՈՒՐՁ	19 դ.	Դիլիջանի-Իջևան ճանապարհին, Հաղարծնի գետի վրա, նոր կամրջի հս կողմում
ՀՈՒՇԱՐՁԱՆ ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՇԽԱՐՀԱՄԱՐՏՈՒՄ ՋՈՀՎԱԾՆԵՐԻՆ	1985 թ.	գյուղի կենտրոնում
ՄԱՏՈՒՌ ՍԲ ՍԱՐԳԻՍ	16 դ.	«Վիրի կալեր» վայրում
Խաչքար	12-13 դդ.	
ՇԵՆՔ ԴՊՐՈՑԻ	20 դ. սկիզբ	գյուղի մեջ
ՎԱՆԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼԻՐ ՀԱՂԱՐԾԻՆ	10-13 դդ.	գյուղից 8 կմ հս-ամ, հրվանդանի վրա
Գավիթ	12 դ.	կից է սբ Աստվածածին եկեղեցուն ամ-ից
Գավիթ	12 դ. վերջ	կից է սբ Գրիգոր եկեղեցուն ամ-ից
Խաչքար Արտավազի	12-13 դդ.	եկեղեցու մուտքի մոտ
Գերեզմանոց	10-15 դդ.	հիմնական հուշարձանախմբից 350-500մ աե, կիսավեր մատուռի շրջակայքում
Խաչքար	10 դ.	ճանապարհից հս
Խաչքար	11-12 դդ.	ճանապարհից հվ
Խաչքար	12 դ.	մատուռի ամ կողմում
Խաչքար	12 դ.	ճանապարհից հս
Խաչքար	12-13 դդ.	ճանապարհից հվ
Խաչքար	12-13 դդ.	մատուռի ամ կողմում
Խաչքար Ներսես քահանայի	1218 թ.	մատուռից հս
Խաչքար	1219 թ.	մատուռից հս
Խաչքար	13 դ.	ճանապարհից հս
Խաչքար	13 դ.	ճանապարհից հս

Խաչքար	13 դ.	մատուռից հս
1	2	3
Խաչքար	13 դ.	մատուռից 10 մ ամ
Խաչքար	13-14 դդ.	մատուռի մոտ
Մատուռ	13 դ.	
Խաչքար	13 դ.	ագուցված է մատուռի մուտքից աջ
Եկեղեցի սբ Աստվածածին	1072 թ	
Խաչքար	12-13 դդ.	ագուցված է եկեղեցու ամ պատին, արտաքուստ
Խաչքար	12-13 դդ.	ագուցված է եկեղեցու ամ պատին, արտաքուստ
Խաչքար	13 դ.	ագուցված է եկեղեցու հվ պատին, ներքուստ
Խաչքար	13 դ.	ագուցված է եկեղեցու ամ պատին, մուտքից աջ, ներքուստ
Եկեղեցի սբ Գրիգոր	10 դ.	հրվանդանի աե մասում
Եկեղեցի սբ Ստեփանոս	1244 թ.	սբ. Գրիգոր եկեղեցուց աե
Խաչքար	12-13 դդ.	համալիրի աե կողմում
Խաչքար	12-13 դդ.	հացատան մոտ
Խաչքար	12-13 դդ.	սբ Ստեփանոս եկեղեցու մուտքի մոտ, արտաքուստ
Խաչքար	13 դ.	սբ Աստվածածին եկեղեցու հվ մուտքի մոտ, արտաքուստ
Խաչքար	13 դ.	սբ Գրիգոր եկեղեցու զավթի ամ մուտքի մոտ, արտաքուստ
Խաչքար	13 դ.	սբ Գրիգոր եկեղեցու զավթի ամ մուտքի մոտ, արտաքուստ
Հացատուն	13 դ.	սբ Աստվածածին եկեղեցուց ամ
Մատուռ	13 դ.	կից է սբ Գրիգոր եկեղեցուն հս-ից
Մատուռ	13 դ.	հիմնական հուշարձանախմբից 300 մաե, բլրալանջին
Խաչքար	12 դ.	ագուցված է մատուռի ամ պատին, արտաքուստ
Խաչքար	12 դ.	ագուցված է մատուռի ամ պատին, արտաքուստ
Խաչքար	12 դ.	ագուցված է մատուռի ամ պատին, արտաքուստ
Խաչքար	13 դ.	մատուռի խորանում
Խաչքար	13 դ.	մատուռի մուտքի մոտ, ներքուստ
Խաչքար	13 դ.	մատուռի հվ պատի մոտ, արտաքուստ
Խաչքար	13 դ.	մատուռից հվ
Խաչքար	13 դ.	մատուռից հս
Խաչքար	13 դ.	մատուռի մոտ
Սեղանատուն	1248 թ.	համալիրի ամ կողմում
Տապանատուն	12-13	կից է սբ Գրիգոր եկեղեցու զավթի

Բազրատունիների	դդ.	հվ պատին
1	2	3
Տապանաքար Սմբատ թագավորի	12 դ.	կից է սբ Գրիգոր եկեղեցու գավթի հվ պատին
Տապանաքար	12 դ.	
Քարայր-կացարանների համալիր	10-13 դդ.	վանքից մոտ 250 մ ամ, սար տանող ճանապարհի աջ ժայռալանջին
Քարայր-կացարան	10-13 դդ.	
Քարայր-կացարան	10-13 դդ.	
Խաչքար	7 դ.	քարայր-կացարաններ համալիր մտնող կաճանի աջ կողմում
Խաչքար	7-8 դդ.	նախորդի մոտ
Խաչքար	13 դ.	նախորդի մոտ
ՔԱՐԱՅՐ-ԿԱՑԱՐԱՆ	10-13 դդ.	Հաղարծնի վանք տանող ճանապարհի 2.5կմ-ի վրա, ճանապարհից 300 մ աջ, անտառում

Հուշարձանները գտնվում են հանքավայրի տարածքից ավելի քան 2.1կմ հետավորության վրա, հետևաբար ծրագրավորվող արդյունահանման աշխատանքները պատմամշակութային հուշարձանների իրավիճակի վրա որևիցե ազդեցություն չեն ունենալու:

4. ՇՐՋԱԿԱ ՄԻՋԱՎԱՅՐԻ ԲԱՂԱԴՐԻՉՆԵՐԻ ՎՐԱ ՀՆԱՐԱՎՈՐ

ԱԶԴԵՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ

Կույբիշևի գունավոր կոնգլոմերատների հանքավայրի Աջի-յալ տեղամասի տարածքում «ՄԻԷՍՄԻ» ՍՊԸ-ի կողմից արդյունահանման աշխատանքների իրականացման ընթացքում տեխնածին ձևումներ են դրսևորվելու շրջակա միջավայրի բնական բաղադրիչների, ինչպես նաև լանդշաֆտային ամբողջականության վրա:

Մթնոլորտային օդ. Բացահանքում աշխատող ավտոտրանսպորտը, կոնգլոմերատների արդյունահանման աշխատանքները դառնալու է վնասակար գազերի և փոշու արտանետման աղբյուր, փոշեգոյացում տեղի է ունենալու նաև բացահանքի սահմաններում:

Համաձայն շրջակա միջավայրի պահպանությանը վերաբերվող նախագծման նորմերի (СНИП 11-01-95, СНИП 1.02.01-85)՝ սահմանային թույլատրելի խտությունները ածխածնի օքսիդի, ազոտի օքսիդի, մրի և ծծմբային գազի համար համար համապատասխանաբար կազմում են $0,0005\text{գ/մ}^3$; $0,000085\text{գ/մ}^3$; $0,00015\text{գ/մ}^3$; $0,0005\text{գ/մ}^3$:

Նախնական հաշվարկներին համաձայն, բացահանքում վնասակար գազերի (ազոտի օքսիդ, ածխածնի երկօքսիդ, մուր) առավելագույն կոնցենտրացիաները չեն գերազանցելու նորմատիվային փաստաթղթերով ամրագրված սահմանային թույլատրելի խտությունները:

Ջրային ավազան. Ջրային ռեսուրսների աղտոտում տեղի չի ունենա, քանի որ հանքավայրի տարածքում մակերևութային ջրերի հոսքեր և գրունտային ջրերի հորիզոններ բացակայում են, իսկ լեռնային աշխատանքների տեխնոլոգիայով արտահոսքեր չեն նախատեսվում: Մոտակա մակերևութային ջրային միավորը՝ Սպիտակ-ջուր գետը հոսում է հանքավայրից մոտ 250մ արևելք:

Հողային ծածկույթ.

Խախտված հողերի լեռնատեխնիկական վերականգնումները իրականացվելու է շահագործական աշխատանքների ավարտից հետո: Արդյունահանման աշխատանքների ավարտից հետո կկատարվեն 1630, 1640, 1650, 1655, 1660 և 1670մ

հանքաստիճանների մակերևույթների (մոտ 6600մ² ընդհանուր մակերես) ռեկուլտիվացիա: Այդ նպատակով մակաբացման աշխատանքների ընթացքում հեռացված և կուտակված հողաբուսական շերտը կվերադարձվի բացահանքի տարածք և կփոփ 25-30սմ բարձրությամբ: Մինչ այդ, մակաբացման աշխատանքների ժամանակ հողաբուսական շերտը կհեռացվի և կկուտակվի առանձին լցակայանում: Լցակայանի մակերեսին կտնկվեն բազմամյա ճիմառաջացնող բույսեր, ինչը թույլ կտա բացառել հողերի լվացումն ու դեգրադացիան, բարձրացնել դրանցում հումուսի պարունակությունը՝ ապահովելով հետագա ռեկուլտիվացիոն աշխատանքների արդյունավետությունը:

Բուսական և կենդանական աշխարհ.

Բուսական և կենդանական աշխարհի վրա նոր տեխնածին ճնշումների դրսևորում չի նախատեսվում, քանի որ հանքավայրը նախկինում շահագործվում էր, գոյություն ունեն բոլոր անհրաժեշտ ենթակառուցվածքները: Օգտակար հանածոյի արդյունահանման տեխնոլոգիան չի ենթադրում վտանգավոր քիմիական նյութերի արտահոսքեր: Հանքավայրի տարածքում չկան ՀՀ բույսերի և կենդանիների կարմիր գրքերում գրանցված տեսակներ: Հանքավայրում կենդանական աշխարհի ներկայացուցիչների բներ, բնադրավայրեր, որջեր, ժամանակավոր հանգսավայրեր չեն հայտնաբերվել:

Բնության հատուկ պահպանվող տարածքներ

Հանքավայրի տարածքը ներառված չի բնության հատուկ պահպանվող տարածքի սահմաններում: Հանքավայրի տարածքում հաշվառված չեն բնության հուշարձաններ:

Աղմուկ, թրթռումներ

Աշխատանքների ժամանակ աղմուկի և թրթռումների վերահսկողություն: Համաձայն գործող նորմատիվ փաստաթղթերի, արտադրական կազմակերպությունների մշտական աշխատատեղերով տարածքներում աղմուկի (ձայնի) առավելագույն մակարդակը չպետք է գերազանցի 95դԲԱ, իսկ արտադրական կազմակերպությունների մշտական աշխատատեղերում ձայնի մակարդակը չպետք է գերազանցի 80դԲԱ:

Մոտակա Հաղարծին բնակավայրում աղմուկի մակարդակը կկազմի 35 դԲԱ:

Հանքահանման տեխնոլոգիական գործընթացների հետ կապված առաջանալու է առաջին կարգի տրանսպորտային թրթռում (վիբրացիա), որը կապված է տեղաշարժվող ինքնագնաց և կցորդային մեքենաների, տրանսպորտային միջոցների աշխատանքի հետ: Թրթռումների սահմանային թույլատրելի մակարդակը Z առանցքով չպետք է գերազանցի 115դԲԱ, իսկ X-Y առանցքներով՝ 112դԲԱ:

Աղտոտում ընդերքօգտագործման թափոններով.

Բուն օգտակար հանածոյի արդյունահանման հետ կապված թափոններ չեն առաջանալու, քանի որ 11900մ³ ծավալով մակաբացման ապարները (0.2-2.5մ հզորությամբ կավաավազների հետ խառը կոնգլմերատների հողմնահարված ապարների կտորներ) ըստ ԽՍՀՄ մինիստրների խորհրդին կից ՕՀՊԳ-ի 19.08.1970թ.-ի թիվ 6028 արձանագրության հանդիսանում են հումք մոզիկ սալերի ստացման համար: Թափոն չի հանդիսանում նաև 1650մ³ ծավալով հողաբուսական շերտը, որը հեռացվելու է աշխատանքի ընթացքում բացահանքի բնականոն աշխատանքը ապահոցելու համար:

Կոնգլոմերատների արդյունահանման տեխնոլոգիական գործընթացի հետ զուգակցված են մի շարք այլ թափոնների առաջացում, այդ թվում.

- Բանեցված կապարե կուտակիչներ և խոտան: Ծածկագիրը՝ 921 10100 13 01 2: Կազմը՝ կապարե թիթեղներ 70-75%, պլաստմասե իրան՝ 10-13%, էլեկտրոլիտ – 15-20%: Թունավոր է, էկոթունավոր, հրդեհապայթյունավտանգ չէ: Հանքավայրի տարածքում այս տեսակի թափոնի պահում չի նախատեսվում, քանի որ ընկերության ավտոպարկի և տեխնիկական միջոցների ընթացիկ սպասարկումը կատարվելու է հարակից բնակավայրերի մասնագիտացված կազմակերպություններում:

- Իրենց սպառողական հատկությունները կորցրած դիզելային յուղերի մնացորդներ: Ծածկագիրը՝ 54100203 02 03 3: Կազմը՝ յուղ 95%, մեխանիկական խառնուկներ 1.8%, ջուր 3.2%: Թունավոր է, էկոթունավոր, դյուրավատ, կոռոզիոն ակտիվության տեսակետից ոչ ակտիվ, ռեակցիոնունակ չէ: Հաքնքավայրում այս թափոնի պահում չի

նախատեսվում, քանի որ ընկերության ավտոպարկի և տեխնիկական միջոցների ընթացիկ սպասարկումը կատարվելու է հարակից բնակավայրերի մասնագիտացված կազմակերպություններում:

- Բանեցված շարժիչների յուղեր: Ծածկագիրը՝ 54100201 02 03 3: Կազմը՝ յուղ 94.6%, մեխանիկական խառնուկներ 2.1%, ջուր 3.2%: Թունավոր է, էկոթունավոր, դյուրավատ, կոռոզիոն ակտիվության տեսակետից ոչ ակտիվ, ռեակցիոնունակ չէ: Հանքավայրում այս թափոնի պահում չի նախատեսվում, քանի որ ընկերության ավտոպարկի և տեխնիկական միջոցների ընթացիկ սպասարկումը կատարվելու է հարակից բնակավայրերի մասնագիտացված կազմակերպություններում:

- Բանեցված դողածածկեր: Ծածկագիրը՝ 57500200 13 00 4: Կազմը՝ բութադինային կաուչուկ 97-99%, պողպատ՝ 1-3%: Էկոթունավոր է, պայթյունավտանգ չէ, բայց կրակի առկայությամբ կարող է այրվել: Կոռոզիոն ակտիվության տեսակետից ակտիվ չէ, ռեակցիոնունակ չէ: Հանքավայրում այս թափոնի պահում չի նախատեսվում, քանի որ ընկերության ավտոպարկի և տեխնիկական միջոցների ընթացիկ սպասարկումը կատարվելու է հարակից բնակավայրերի մասնագիտացված կազմակերպություններում:

- Չտեսակավորված կենցաղային աղբ տարեկան մոտ 14տ ծավալով: Ծածկագիրը՝ 91200400 01 00 4: Կազմը՝ ապակի, փայտ, թուղթ, կտոր, սննդի մնացորդներ, պոլիմերներ: Հրդեհապայթյունավտանգ չէ, կոռոզիոն ակտիվության տեսակետից պասիվ է, ռեակցիոնունակ չէ: Թափոնը փոխադրվելու է մոտակա աղբավայր, աղբահանության նպատակով կնքվելու է համապատասխան պայմանագիր, վճարումը կատարվելու է ըստ պայմանագրի և «Աղբահանության և սանիտարական մաքրման մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի պահանջներին համապատասխան:

5. ՇՐՋԱԿԱ ՄԻՋԱՎԱՅՐԻ ՎՐԱ ՎՆԱՍԱԿԱՐ ԱԶԴԵՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ՆՎԱԶԵՑՄԱՆՆ ՈՒՂՂՎԱԾ ԲՆԱՊԱՀՊԱՆԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑԱՌՈՒՄՆԵՐԻ
ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ

Շրջակա միջավայրի բաղադրիչների վրա վնասակար ազդեցության մեղմացման/վերացման նպատակով նախատեսվում են հետևյալ բնապահպանական միջոցառումները.

- Հանքավայրի տարածքում իրենց սպառողական հատկությունները կորցրած նավթամթերքների պահեստավորման բացառում: Վառելիքի պահում արտադրական հրապարակում հատուկ հատկացված տեղում (բացօթյա կամ ծածկի տակ պահեստ), որի տրվում է համապատասխան թեքություն, որն ապահովում է թափված նյութի հոսքը դեպի այն հավաքող բետոնապատված փոսը:
- Հնամաշ դետալների ու մասերի հավաքում հատկացված առանձին տեղում և հանձնվում որպես մետաղական ջարդոն :
- Կենցաղային աղբի կուտակում անջրաթափանց 60լ տարողությամբ պարկերում, տեղափոխվում մոտակա աղբահավաք կետեր :
- Արտաթորվող թունավոր նյութերի չեզոքացուցիչ սարքերի (ծխագազերի ֆիլտրներ) տեղադրում :
- Փոշենաստեցման նպատակով ճանապարհների և արտադրական հրապարակի ջրում տարվա չոր և շոգ եղանակներին : Համաձայն նորմատիվների ջրի ծախսը 1մ^2 տարածքում փոշին նստեցնելու համար կազմում է $0.5\text{լիտր}/\text{մ}^2$: Տեխնիկական ջրի անհրաժեշտ քանակի հաշվարկը կներկայացվի աշխատանքային նախագծի և ՇՄԱԳ հաշվետվության փուլում, երբ կհստակեցվեն բացահանքի և ենթակառուցվածքների վերջնական ցուցանիշները: Աշխատանքային նախագծում կներկայացվեն նաև տեխնիկական ջրամատակարարման հետ կապված հարցերը, անհրաժեշտության դեպքում՝ օրենսդրությամբ սահմանված կարգով ընկերությունը կդիմի ջրօգտագործման թույլտվություն ստանալու համար:

- Կեղտաջրերի հավաքում հորատից զուգարանում, որը հետագայում դատարկում են հատուկ ծառայության ուժերով, որի հետ պայմանագիրը կկնքվի ընդերքօգտագործման իրավունքը ստանալուց հետո:
- Կուտակված հողաբուսական շերտի թմբերին բազմամյա ճիմառաջացնող բույսերի ցանքի կատարում՝ հետագա ռեկուլտիվացիոն աշխատանքների ընթացքում կիրառելու նպատակով:
- Խախտված տարածքների ռեկուլտիվացիա: Ռեկուլտիվացիոն աշխատանքների նախահաշվը կներկայացվի աշխատանքային նախագծի և ՇՄԱԳ հաշվետվության փուլում, երբ կհստակեցվեն բացահանքի և ենթակառուցվածքների վերջնական ցուցանիշները:
- Մակաբացման ապարների և բլոկների արդյունահանման թափոնների կուտակում՝ հետագա վերամշակման, որպես մոզայիկ բետոնի հումք օգտագործելու համար: Աշխատանքային նախագծի մշակման փուլում կկազմվեն և կներկայացվեն նաև թափոնների կառավարման և վերամշակման պլանները:
- Հանքավայրից մոտ 60մ հեռավորության վրա գտնվող սողանքային մարմնի ակտիվության վերահսկում:
- Ըստ կիրառելիության ՀՀ կառավարության 31.07.2014թ.-ի N 781-Ն որոշման դրույթների ապահովում: Պահպանության ենթակա բուսատեսակների պոպուլյացիաների հայտնաբերման դեպքում նախատեսվում է.

1) առանձնացնել պահպանվող գոտիներ, որոնք ունեն տեղական նշանակություն և անհրաժեշտ են կարմիր գրքում գրանցված բուսատեսակների՝ սույն կետում նշված նոր պոպուլյացիաների կենսունակության ապահովման նպատակով,

2) ժամանակավորապես սահմանափակել առանձնացված պահպանվող գոտիներում տնտեսական գործունեության որոշ տեսակներ, եթե դրանք կարող են բերել նշված բուսատեսակների աճելավայրերի վիճակի վատթարացմանն ու պոպուլյացիաների կենսունակության խաթարմանը,

3) տեղափոխել պահպանվող բույսերի առանձնյակները տվյալ տեսակի համար նպաստավոր բնակլիմայական պայմաններ ունեցող որևէ բնության հատուկ պահպանվող տարածք կամ բուսաբանական այգիների տարածք, կամ կարմիր

վրա բացասական ազդեցության կանխարգելմանն և մեղմացմանն ուղղված հետևյալ մշտադիտարկումները.

1. մթնոլորտային օդ կատարվող աղտոտող նյութերի արտանետումների որակական և քանակական պարամետրերի պարբերական չափումներ, մթնոլորտային օդ կատարվող աղտոտող նյութերի արտանետումների որակական և քանակական պարամետրերի պարբերական չափումներ՝ հունիս-սեպտեմբեր ամիսներին (շոգ և քիչ տեղումներով եղանակին)՝ օգտակար հանածոյի արդյունահանման ընթացքում յուրաքանչյուր շաբաթը մեկ անգամ: Որպես սահմանային թույլատրելի խտությունները ընդունվելու են. ածխածնի օքսիդի համար՝ 5 մլգ/մ^3 , ազոտի երկօքսիդի համար՝ 0.085 մլգ/մ^3 , մրի համար՝ 0.15 մլգ/մ^3 ,

2. նավթամթերքներով արտադրական հրապարակի հողերի աղտոտվածության մոնիթորինգ՝ տարեկան մեկ անգամ հաճախականությամբ ,

3. հողաբուսական շերտի լցակույտի ակնադիտական ուսումնասիրություն,

4. հանքավայրից մոտ 60մ հեռավորության վրա գտնվող սողանքային մարմնի գեոդեզիական վերգետնյա չափագրումների իրականացում (նիվելիրացում և պոլիգոնոմետրիա)՝ ժամանակին մարմինների հորիզոնական և ուղղաձիգ տեղաշարժերը բացահայտելու նպատակով: Չափագրումները կկատարվեն տարեկան մեկ անգամ հաճախականությամբ: Յուրաքանչյուր ամիս կկատարվի սողանքային մարմինների ակնադիտական գնություն՝ մակերևույթին ճեղքերի առաջացման, աղբյուրների ելքերի արձանագրման նպատակով :

Ընդերքօգտագործման հետևանքով բնապահպանական կորուստների նվազեցման, անվերադարձ ազդեցության կանխարգելման և աղտոտվածության ուսումնասիրության նպատակով վերցված նմուշների լաբորատոր հետազոտությունը նախատեսվում է իրականացնել հավատարմագրված, համապատասխան հավաստագրեր ունեցող լաբորատորիաներում :

Մշտադիտարկումների կետերի տեղաբաշխման սխեմատիկ քարտեզը ներկայացված է նկար 14-ում:

Ընկերության կողմից նախատեսվող աշխատանքի անվտանգության և բնապահպանական միջոցառումների, շրջակա միջավայրի մոնիթորինգի ընդհանրական տեղեկատվությունը ներկայացված է ստորև աղյուսակ 20 և 21-ում:

գրքում որպես տվյալ բույսի աճելավայրեր գրանցված որևէ տարածք, իսկ բույսերի սերմերը տրամադրում են համապատասխան մասնագիտացված կազմակերպությանը՝ գենետիկական բանկում պահելու և հետագայում տեսակի վերարտադրությունը կազմակերպելու նպատակով:

- Պատահական գտածոների ընթացակարգի կիրառում: Ընթացակարգն ուղղված կլինի հողային աշխատանքների ընթացքում բացահայտվելիք բոլոր գտածոներին՝ հետևյալ միջոցառումների իրականացման միջոցով.

- Համապատասխան անձնակազմի և պայմանագրով աշխատողների ուսուցում պատահական հնագիտական գտածոների ճանաչման, դրանց հետ վարվելակերպի և արձագանքի ուղղությամբ;
- Հուշարձանների գննության իրականացում, նախքան շինարարական աշխատանքների սկիզբը, երբ հողը մաքրված է ,
- Հնագետների տեղաբաշխումը շինարարության վայրերը վերահսկելու համար, որպեսզի վերջիններս ուղղորդեն հնագիտական գտածոների ճանաչման և արձագանքման գործընթացը հողային աշխատանքների իրականացման ընթացքում,
- Արձանագրությունների կազմում պատահական գտածոներին արձագանքելու համար, ներառյալ աշխատանքի ժամանակավոր դադարեցումը գտածոների հայտնաբերման վայրում և գնահատում հնագիտական մոնիտորինգի միջոցով;
- Անհրաժեշտության դեպքում պետական մարմինների ծանուցում,
- Պատահական գտածոների գնահատման և պեղումների արագացված ընթացակարգերի կիրառում, ազդեցությունների սահմանափակման համար, միաժամանակ նվազեցնելով շինարարական աշխատանքների ուշացումները,
- Մոնիտորինգային գործունեության և պատահական գտածոների արձագանքման վերստուգիչ գրանցումների վարում:

Կույբիշևի գունավոր կոնգլոմերատների հանքավայրի շահագործման ընթացքում «ՄԻԷՍՄԻ» ՍՊ ընկերությունը իրականացնելու է շրջակա միջավայրի

6. ԱՐՏԱԿԱՐԳ ԻՐԱՎԻՃԱԿՆԵՐ

Հանքավայրի տարածքում հնարավոր արտակարգ իրավիճակների նկարագիրը ներկայացվում է ստորև :

I. Երկրաշարժով պայմանավորված արտակարգ իրավիճակներ

Ըստ ՀՀ քաղաքաշինության կոմիտեի նախագահի 2020 թվականի դեկտեմբերի 28-ի «Երկրաշարժադիմացկուն շինարարություն. նախագծման նորմեր» N 102-Ն հրամանի՝ հանքավայրի տարածքը գտնվում է 2-րդ սեյսմիկ գոտում, որին բնորոշ է 400սմ/վրկ² գրունտի հորիզոնական արագացման մեծություն:

Երկրաշարժի հետ կապված արտակարգ իրավիճակներում արագ արձագանքելու նապատակով նախատեսվում է տեղամասում աշխատող անձնակազմի համար կազմակերպել իրազեկման դասընթացներ և ներկայացնել գործողությունների համառոտ ծրագիրը: Երկրաշարժի դեպքում՝ ցնցումները զգալու ժամանակ հանքում աշխատող անձնակազմը պարտավոր է.

- անջատել բոլոր գործող սարքավորումները, մեխանիզմներն ու մեքենաները,
- հեռանալ մեքենաների և մեխանիզմների տեղակայման վայրից,
- դուրս գալ վազոն-տնակից,
- կանգնել բացօթյա տարածքում,
- կապ հաստատել կազմակերպության ղեկավարության հետ՝ իրազեկելով տարածքում գտնվող աշխատակիցների քանակի և ընդհանուր իրավիճակի վերաբերյալ,
- կապ հաստատել տարածքային կառավարման մարմինների հետ՝ իրազեկելով տարածքում գտնվող աշխատակիցների քանակի և ընդհանուր իրավիճակի վերաբերյալ,
- հանքի սպասարկող մեքենաներով ապահովել աշխատակիցների տարահանումը,
- տեղամասում տեղադրված վազոն-տնակում ապահովել առաջին բուժօգնության համար անհրաժեշտ դեղորայքի առկայությունը:

II. Մարդածին գործոն՝ հրդեհ

Հրդեհային անվտանգությունն ապահովելու համար աշխատակիցները տեղեկացվելու են տեխնոլոգիական պրոցեսներում օգտագործվող նյութերի

մեկ, աշխատակիցների հետ անցկացնել հրահանգավորում անվտանգության տեխնիկայի գծով:

Տեղամասում տեղադրվելու է շարժական վագոն-տնակ, աշխատակիցների հանգստի և սննդի ընդունման համար հարմարավետ պայմաններ ստեղծելու նպատակով: Ջրցուղարան չի նախատեսվում, քանի որ բոլոր աշխատակիցները երեկոյան վերադառնում են ժամակավոր կացարան Հաղարծին գյուղում, նախատեսվում է միայն կահավորել լվացարան: Սա նաև թույլ կտա նվազեցնել կենցաղային կեղտաջրերի արտահոսքը:

հրդեհավտանգության վերաբերյալ: Նշանակվելու է հրդեհային անվտանգության համար պատասխանատու անձ, մշակվելու է հրդեհի դեպքում անձնակազմի գործողությունների պլան: Տեղամասում՝ հատուկ հատկացված վայրում տեղադրվելու են հրդեհաշիջման սկզբնական միջոցներ՝ կրակմարիչներ, ավագով արկղ, բահ:

III. Անբարենսպաստ օդերևութաբանական պայմանների (քամու արագացում, անհողմություն, անոմալ բարձր շոգ կամ ցուրտ, թանձր մառախուխ, ամպրոպ): Անբարենսպաստ օդերևութաբանական պայմանների իհայտ գալու դեպքում կիրառվում են հետևյալ միջոցառումները (ըստ իրավիճակի).

- ավելացվում է կատարվելիք ջրցանը,
- կրճատվում է աշխատանքի տևողությունը,
- կրճատվում է միաժամանակ աշխատող մեքենաների և մեխանիզմների քանակությունը,
- նվազեցվում է փոշեգոյացման հետ կապված աշխատանքների ծավալները,
- բեռնատար մեքենաները կահավորվում են հատուկ մառախուղի լույսերով,
- աշխատակիցները պատսպարվում են տեղամասի տարածքում տեղադրված վագոն-տնակում:

Երևակման տարածքում աշխատանքների անվտանգ իրականացման նպատակով.

- աշխատանքի են թույլատրվում անձիք, որոնք ունեն հատուկ պատրաստվածություն և ուրակավորում,
- օգտագործել մեքենաներ և մեխանիզմներ, սարքավորումներ և նյութեր, որոնք համապատասխանում են անվտանգության պահանջներին և սանիտարական նորմերին,
- անցկացնել պլանային-զգուշացնող համալիր վերանորոգումներ, պրոֆիլակտիկ աշխատանքներ և այլ դիտարկումներ,
- աշխատանքի ժամանակ պետք է պահպանվեն անվտանգության տեխնիկայի կանոնները:

Նախատեսվում է կատարել պլանային աշխատանքներ ուղղված արտադրական տրավմատիզմի նվազեցմանը, ժամանակին, ոչ ուշ քան երեք ամիսը

Գործողություն	Հնարավոր ազդեցություն	Մեղման միջոցառում	Մեղման հայտանիշ
1. Աշխատանքի անվտանգություն	Վնասվածքներ և պատահարներ աշխատանքների կատարման վայրում	- Հանքի աշխատողներն ապահովվելու են համագեղատու և Անհատական Պաշտպանության Միջոցներով (ԱՊՄ) - Հանքի սարքավորումների շահագործվում են ԱՊՄ օգտագործման կանոնների խիստ պահպանում - Աշխատակիցները իրազեկվում են պաշտպանության հրահանգների վերաբերյալ	- Չնման ընթացքում հանքի աշխատողները կրում էին համագեղատ և համապատասխան ԱՊՄ - Չնման ընթացքում սարքավորումների շահագործման և օգտագործման հրահանգների խախտումներ չեն արձանագրվել
2. Արդյունահանման աշխատանքներ	Օդի արտոտում փռշիվ և արտանետումներով	- Փռշեղդացման կանխում օգտակար հանածոյի արդյունահանման, բարձրման և տեղափոխման ժամանակ - Աշխատանքների կատարման վայրում նյութերի/ թափոնների բաց այրման արգելում - Հանքի տեխնիկան և մեքենաները պահել պատշաճ տեխնիկական վիճակում՝ բացառելով ավերոդ արտանետումները	- Արտադրական հրապարակի, հանքախորշի, ճանապարհների ջրցանում, տեղափոխման ժամանակ բարձրված օգտակար հանածոյի ծածկում - Չնման ընթացքում աշխատանքների կատարման վայրում նյութերի/ թափոնների բաց այրում չի հայտնաբերվել - Չնման ընթացքում հանքի տեխնիկան և մեքենաները շահագործվել են առանց հավելյալ արտանետումների - Մոտակայքի բնակիչներից բողոքներ չեն եղել
	Աղմուկ	- Սահմանված աշխատանքային ժամերի պահպանում - Գնեղատորների, օդի կոմպրեսորների և այլ ուժային մեխանիկական	- Աշխատանքային ժամերից հետո ոչ մի աշխատող սարքավորում չի հայտնաբերվել - Չնման ընթացքում հանքի

Գործողություն	Հնարավոր ազդեցություն	Մեղմման միջոցառում	Մեղմման հայտանիշ
3. Հանքի տեխնիկայի շահագործում	Օգտակար հանածոն ծածկող հողաբուսական շերտ	- սարքավորումների շարժիչների ծածկերի փակում շահագործման ընթացքում - Աղմկակալացուցիչների տեղադրում շարժական կայանների և սարքավորումների վրա - Սարքավորումների կանխարգելիչ վերանորոգում աղմուկը նվազեցնելու նպատակով - Ոչ անհրաժեշտ և չօգտագործվող սարքավորումների անջատում	- սարքավորումները եղել են բավարար տեխնիկական վիճակում - Ջնման ընթացքում միացված չօգտագործվող սարքավորումներ չեն հայտնաբերվել - Մոտակայքի բնակիչներից բողոքներ չեն եղել
		- Կուտակում լցակայանում առանձին այլ մակաբացման ապարներից - Հողաթմբի մակերևութին ճիւղ առաջացնող բազմաթիվ բույսերի տնկում	- Ջնման ընթացքում գրանցվել է հողաթմբի մակերևութին տնկված բույսերի արմատակալում, ապահովվել է դրանց կայդողականությունը
	Սողանքային մարմիններ	Սողանքային մարմնի ակտիվության ուսումնասիրություն՝ արտակարգ իրավիճակներից խուսափելու նպատակով	- Գետըգիական չափացումների ընթացքում սողանքային մարմնի հորիզոնական և ուղղաձիգ տեղաշարժեր չեն արձանագրվել
	- Երջակա միջավայրի աղտոտում - արտանետումներով և արտառոտություններով - Հարակից համայնքների բնակչությանը պատճառած անհարմարություն	- Հանքի սարքավորումների պատշաճ տեխնիկական վիճակի ապահովում - Ոչ մի հավելյալ արտանետում - Վառելիքի և թափուղների ոչ մի արտառոտ - Աշխատանքային ժամերի պահպանում	- Ջնման ընթացքում մեքենաները և տեխնիկան եղել են պատշաճ տեխնիկական վիճակում - Հաստատված աշխատանքային ժամերից հետո ոչ մի շահագործվող ծանր տեխնիկա կամ մեքենա չի հայտնաբերվել - Մոտակայքի բնակիչներից բողոքներ չեն եղել

Գործողություն	Հնարավոր ազդեցություն	Մեղման միջոցառում	Մեղման հայտանիշ
4. Արդյունահանման սարքավորումների սպասարկում	- Սարքավորումների շահագործման հետևանքով մակերևութային և ստորգետնյա ջրերի և հողի աղտոտում - Վնաս հիդրեիի դեպքում	- Մեքենաների և տեխնիկայի լվացում բնական հոսքերից առավելագույն հեռավորության վրա - Հանքի տեխնիկայի յուղում և լցավորում նախապես որոշված լցավորման կայաններում/ սպասարկման կետերում	- Մեքենաների լվացման արդյունքում ոչ մի ուղղակի արտանոսք դեպի ջրային ավազաններ - Հանքի տարածքի սահմաններում կամ մոտակայքում հողի վրա վառելիքի կամ քայտուղերի հետքեր չեն հայտնաբերվել - Հրդեհի մարման հիմնական միջոցների առկայություն հանքի տարածքում
5. Հեղուկ թափոնների գոյացում	- Մակերևութային և ստորգետնյա ջրերի աղտոտում - Աշխատանքների կատարման վայրում սանիտարահիգիենիկ պայմանների վատացում	- Հանքի տարածքում գուգարանների տեղակայում և պահպանում - սանիտարական նորմերին համապատասխան	- Հանքի տարածքում պատշաճ սանիտարական պայմաններում գտնվող գուգարանների առկայություն
6. Բանեցված յուղերի հեռացումից գոյացող թափոններ	- Արտադրական հրապարակի տարածքի աղտոտում - Արդյունահանման աշխատանքների կատարման վայրի և շրջապատի գեղագիտական տեսքի վատթարացում	- Յուղերի անվտանգ փոխադրում պահեստային տարածք - Յուղերի անվտանգ պահեստավորում - Յուղերի հեռացում լիցենզավորված կազմակերպության կողմից	- Փոխարինված յուղերը պատշաճ կերպով պահեստավորված են - Փոխարինված յուղերը հեռացված են լիցենզավորված կազմակերպության կողմից
7. Երթևեկության և հետիոտների անվտանգություն	- Ուղղակի և անուղղակի վտանգներ երթևեկությանը և հետիոտներին հանքի շահագործման աշխատանքների ժամանակ	- Նախագծուշացնող նշաններ, արգելքներ և երթևեկության ուղղության փոփոխում - Երթևեկության կառավարման համակարգ և անձնակազմի ուսուցում,	- Հանքի ապահով տարածք - Աշխատանքների հստակ տեսանելի տարածք, հանրության զգուշացում - հնարավոր վտանգների վերաբերյալ - Կարգավորված երթևեկություն

Մոնիթորինգի պլան

Գործողություն	Ի՞նչ (է հսկվում)	Որտե՞ղ է (հսկվում)	Ինչպե՞ս է (հսկվում)	Ե՞րբ (սահմանել հաճախականությ ունը / կամ շարունականությ ունը)	Ինչու՞ է (հսկվում)
1. Փռչի	Օդի վիճակը	Հանքի տարածք, լցակայաններ և մուտքային ճանապարհներ	Տեսողական գնում Գործիքային չափումներ	Պարբերական	Նվազեցնել ոչիկերը անձնակազմի և հարևան համայնքների համար
2. Աղմուկ	- Աշխատանքային ժամերի պահպանում - Ավտոմեքենաների և տեխնիկայի տեխնիկական վիճակը - Աղմուկի մակարդակը (բոլորների դեպքում)	Հանքի տարածք	- Տեսողական գնում	- Պարբերական - Բոլորքից հետո երկու շաբաթվա ընթացքում	Նվազեցնել անհարմարություն ները անձնակազմի և հարևան համայնքների համար
3. Ավտոմեքենաների և տեխնիկայի սպասարկում	- Ավտոմեքենաների և տեխնիկայի լվացում բնական ջրային հոսքերից առավելագույն հեռավորության վրա - Ավտոմեքենաների լցավորում և յուղում նախապես որոշված լցավորման կայաններում /սպասարկման կետերում	Հանքի տարածք	Աշխատանքների գնում	Հետադարձային գնումներ աշխատանքային ժամերի ընթացքում	- Խուսափել սարքավորում- ների շահագործ- ման ընթացքում նախնայություններ ով ջրի և հողի աղտոտումից - Ժամանակին տեղայնացնել և նվազեցնել հնարավոր վնասը

Գործողություն	Հնարավոր ազդեցություն	Մեղման միջոցառում	Մեղման հայտանիշ
		հատկապես հանքի մուտքի մոտ և մոտակա ինտենսիվ երթևեկության կառավարման համար: Անվտանգ անցումների ապահովում հետխոտների համար այն վայրերում, որտեղ անցնում են հանքը սպասարկող մեքենաները - Աշխատանքային ժամերի հարմարեցում տեղի երթևեկության պայմաններին, օրինակ՝ խուսափում խոշոր փոխադրումներից ինտենսիվ երթևեկության ժամերին, - Տարածքում երթևեկության ակտիվ կառավարում պատրաստված և տեսանելի արտահագուստով անձնակազմի կողմից, եթե դա պահանջվում է մարդկանց անվտանգ ու հարմարավետ տեղաշարժի համար	

Գործողություն	Ի՞նչ (է հսկվում)	Որտե՞ղ է (հսկվում)	Ինչպե՞ս է (հսկվում)	Ե՞րբ (սահմանել հաճախականությունը / կամ շարունականությունը)	Ինչո՞ւ է (հսկվում)
4. Հեղուկ թափոնների գոյացում	- Հանքի տարածքում զուգարանների կազմակերպում և պահպանում սանիտարական նորմերին համապատասխան	Հանքի տարածք	Աշխատանքների գնում	Աշխատանքների ողջ ժամանակահատված	- Սակերևութային և ստորգետնյա ջրերի աղտոտման կրճատում
5. Յուղերի փոխարինումից թափոնների առաջացում	- Բանեցված յուղերի փոխարինում պահեստ - Բանեցված յուղերի պահեստավորման պայմանները յուղերի պահեստում	- Փոխադրման երթուղին - Բանեցրած յուղերի պահեստ	Տեսողական գնում	- Յուղերի փոխարինման ընթացքում - Պարբերաբար յուղերի պահեստավորման ընթացքում	Արտադրական հրապարակի տարածքի աղտոտումից խուսափում
6. Աշխատողների առողջություն և անվտանգություն	- Հանքի աշխատողների կողմից համագեղատի և ԱՊՄ կրումը - Հանքի սարքավորումների շահագործման և ԱՊՄ օգտագործման կանոնների խիստ պահպանում	Հանքի տարածք	Աշխատանքների գնում	Աշխատանքների ողջ ընթացքում	Կրճատել հանքի բանվորների կողմից վնասվածքների ստացման և պատահարների հավանականությունը
7. Վտանգավոր թափոնների (յուղոտ լաթեր, յուղով աղտոտված ավազ) կառավարում	- Վտանգավոր թափոնների առանձնացում հանքում առաջացած այլ տեսակի թափոններից - Պատշաճ կերպով փակվող և պահպանվող պահեստային տարածքի առկայություն վտանգավոր նյութերի համար - Համաձայնություն	Հանքի տարածք	- հանքի գնում - Լիցենզավորված կազմակերպության հետ թափոնների հեռացման վերաբերյալ պայմանագրի	Հանքի շահագործման ողջ ընթացքում	- Պատշաճ սանիտարական պայմանների պահպանում հանքի տարածքում - Արտադրական հրապարակի տարածքի

Գործողություն	Ի՞նչ (է հսկվում)	Որտե՞ղ է (հսկվում)	Ինչպե՞ս է (հսկվում)	Ե՞րբ (սահմանել հաճախականությ ունը / կամ շարունականությ ունը)	Ինչու՞ է (հսկվում)
	լիցենզավորված մարմինների հետ ազգային օրենսդրությանը և լավագույն ազգային պրակտիկային համապատասխան վտանգավոր թափոնները տարածքից դուրս բերելու և վերամշակելու/հեռացնելու վերաբերյալ		առկայության ստուգում		աղտոտման սահմանա- փակում
8. Հանքի սարքավորումների շահագործում և պահպանում	- Յուղերի հավաքման միջոցների առկայություն տարածքում թափված և արտահոսած յուղերը մաքրելու համար - Շահագործման ընթացքում յուղի արտահոսքի կանխում - Արտահոսած և պատահաբար թափված յուղերի ժամանակին մաքրում	Հանքի տարածք	Հանքի տարածքի զննում	Հանքի շահագործման ուղջ ընթացքում	- Տարածք մտնող անձնակազմի և այլ մարդկանց առողջության համար վտանգների կանխում - Սարքավորում- ների շահագործման ու պահպանության հետևանքով նախնական ներով ջրի և հողի աղտոտումից խուսափում - Հրդեհի դեպքում վնասի ժամանակին տեղափոխում ու

Գրականություն

1. ՀՀ Բնապահպանության նախարարության «Շրջակա միջավայրի մոնիտորինգի և տեղեկատվության կենտրոն» ՊՈԱԿ -ի տվյալներ
2. Почвы Армянской ССР. Ред./ Р.А. Эдилян, Г.П. Петросян, Н.Н. Розов. Ереван: "Айастан", 1976 г.
3. Հայաստանի բույսերի Կարմիր Գիրք. – 2010թ.
4. Հայաստանի կենդանիների Կարմիր Գիրք. – 2010թ
5. Флора Армении / под ред. А.Л.Тахтаджяна. – Ереван: изд-во АН Арм ССР
6. Животный мир Армянской ССР. Даль С.К ,1954
7. ՀՀ Տավուշի մարզպետարանի պաշտոնական կայք

Գործողություն	Ի՞նչ (է հսկվում)	Որտե՞ղ է (հսկվում)	Ինչպե՞ս է (հսկվում)	Ե՞րբ (սահմանել հաճախականությ ունը / կամ շարունականությ ունը)	Ինչու՞ է (հսկվում)
9. Պատրաստվածու- թյուն արտակարգ իրավիճակներին	- Հրդեհի ահազանգման և սեղանյացման համակարգերի առկայություն Սողանքային մարմինների կայունության մշտադիտարկում	- Հանքի տարածք - Հանքավայրից մոտ 60մ հեռավորությա ն վրա	- Պարբերական ստուգումներ - Չափագրումներ՝ տարեկան մեկ անգամ; տեղական դիտագնում՝ յուրաքանչյուր ամիս	- Հանքի շահագործման ողջ ընթացքում - Հանքի շահագործման ողջ ընթացքում և հանքի փակումից հետո ՀՀ կառավարության 10.01.2013թ. N22-Ն դրոշման պահանջներին համապատաս- խան	նվազեցում - Նվազեցնել ռիսկերը անձնակազմի և հարևան համայնքների համար - հանքի շահագործման ընդհատումից խուսափում
10. Հողերի աղտոտում	- Հողերի աղտոտվածություն նավթամթերքներով - Հողաբուսական շերտի պահպանության վիճակ	- Արտադրական հրապարակ - Հողաբուսական շերտի լցակույտ	- Նմուշշարկում, նմուշների քիմիական վերլուծություն - Ակնադիտական զննություն	Տարեկան մեկ անգամ	Հողային ռեսուրսների պահպանության ապահովում